Харківський архівіст

№3

2007 р.

Державний архів Харківської області
2007 р.

УДК 930.25 (477.54)
ББК 79.3 (4УКР-4ХАР)

Редакційна колегія: Л.М. Момот (головний редактор), к.і.н. Л.М. Юдіна, О.С. Гнезділо (відповідальний за випуск), Т.В. Іванська , А.Ф. Парамонов, Т.В. Чернявська

Схвалено науково-методичною радою ДАХО
(протокол №7 від 24.12.2007 р.)

ЗМІСТ

В архівістів – свято 5

АРХІВНА СПРАВА ТА ДІЛОВОДСТВО

Про затвердження обласної Програми підтримки розвитку архівної справи на 2007-2010 роки в Харківській області 13

Людмила Момот Діяльність Державного архіву Харківської області щодо вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років в Україні 23

Олена Барикіна Фонди Державного архіву Харківської області як інформаційне джерело при популяризації документів, що зберігаються у Центральному державному науково-технічному архіві України 28

Людмила Момот Проблемні питання створення трудових архівів у Харківській області 31

З ДОСВІДУ РОБОТИ

Наталія Борох З досвіду роботи архівного відділу Золочівської райдержадміністрації 35

Олена Голуб Про підготовку реєстру архівних фондів меморіального характеру 39

Андрій Булига З досвіду використання відомостей архівних документів у засобах масової інформації та книговидавничій сфері 43

ІСТОРІЯ АРХІВНОЇ СПРАВИ

Борис Зайцев, Вікторія Резнікова Коротко про архіви органів влади Слобідської України другої половини XVII – початку XX ст.....49

КРАЄЗНАВСТВО

Андрей Парамонов Очерк истории села Булацеловка Змиевского уезда.....58

Борис Зайцев, Вікторія Іващенко Штрихи до біографії Зінаїди Серебрякової (до 40-річчя з дня смерті).....64

Андрей Кравцов Слободско-Украинские дворяне Жуковы *(початок, закінчення - у наступному випуску)*.....73

У СВІТІ НОВИН

Ольга Гнезділо Сторінками архівного життя.....81

ДО ЮВІЛЕЙНИХ ДАТ

Наталія Харченко До 70-х роковин Великого терору – масових політичних репресій 1937-1938 років.....95

Лариса Юдіна До 90-річчя створення системи архівних установ України.....100

Ольга Павлова Зайцев Борис Петрович (К 80-летию со дня рождения).....105

Наталія Харченко Перелік основних ювілейних і пам'ятних дат, пов'язаних з історією Харківської області (на перше півріччя 2008 року).....112

Відомості про авторів.....116

Шановні колеги!

Прийміть найщиріші вітання з Днем працівників архівних установ, Новим 2008 роком та Різдвом Христовим!

Нехай збудуться Ваші мрії, сподівання в ім'я досягнення поставленої мети. Нехай добра людська доля

буде вічною супутницею Вашого життя. Зичу і надалі невтомності та й усіляких гараздів у розпочатих Вами справах! Хай завжди буде творча окриленість, наснага, корисні пошуки та визнання. Бажаю Вам міцного здоров'я, довголіття, щастя, втілення власних задумів і незмінних успіхів у Ваших справах в ім'я процвітання України.

З повагою директор Державного архіву Харківської області

Л.М. Момот

В АРХІВІСТІВ – СВЯТО

18 вересня 2007 р. відбулося спільне урочисте засідання колективів Державного архіву Харківської області

ті (далі – ДАХО) та Центрального державного науково-технічного архіву України (далі ЦДНТА), присвячене 90-річчю від дня створення системи архівних установ України.

На урочистому засіданні були присутні: заступник голови-керівник апарату Харківської обласної державної адміністрації (далі – ОДА) Л.О. Лучанінова, заступник керівника апарату ОДА І.М. Вдовиченко, декан історичного факультету Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна д. і. н. С.І. Посохов, ви-

кладачі істфаку, начальники архівних відділів РДА та міськрад Харківської області; співробітники Музею історії, Центральної наукової бібліотеки, завідуюча архіву ХНУ ім. В.Н. Каразіна; представники Харківського обкому профспілки працівників держустанов, співробітники Державної наукової бібліотеки ім. В.Г. Короленка, Харківського обласного комітету «Дробицький Яр», комунального підприємства «Міський архів», ТОВ

НВСЦ «Харківський народний архів», а також ветерани архівної справи.

Директор Державного архіву Харківської області Л.М. Момот звернулася до учасників урочистого засідання з наступним привітанням:

«Шановні колеги-архівісти, шановні гості!

Сьогодні ми з Вами святкуємо таку визначну подію в історії архівів – 90-річчя створення системи архівних установ України.

ніх справ у складі департаменту мистецтв створено бібліотечно-архівний відділ, очолюваний професором Олександром Грушевським.

Потім була довготривала війна, яка своїми нищівними жорнами перемолола не лише сотні тисяч людей,

а й значну частину документальних скарбів нашої країни, в тому числі й нашої області. А ті, що залишилися, то лише завдяки героїчним зусиллям та самовідданості людей, котрі врятували їх від цілковитого знищення. Заслуговують особливої поваги і щирої вдячності й ті справжні ентузіасти, які відроджували архівну справу у повоєнний період. Заслугу людей, причетних до архівної справи, важко переоцінити. Віддаючи належне тим, хто стояв біля її витоків, нині з пошаною ставимося до усіх працівників архівних установ, адже переважна більшість з них є справжніми професіоналами, які обрали справу за покликанням, працюють з повною віддачею своїх знань і сил.

Нині в держархіві області зберігаються документи з середини XVIII ст.: це 4688 фондів, майже 2,5 млн. справ.

Тож без належних знань, уміння, досвіду архівістам важко було б впоратися з таким складним і багатопрофільним господарством. Тому свідомо не називаю окремих прізвищ, адже всі працюють плідно, на совість, тож

кожен архівіст у цей святковий день заслуговує теплих слів щирої вдячності.

Сьогодні, напевне, кожна людина усвідомлює, яке велике політичне, наукове і практичне значення мають архіви у суспільному житті. Серед архівних джерел не другорядними є документи архівних відділів райдержадміністрацій та міськрад. Від роботи низової ланки архівів залежить, наскільки повноцінною буде джерельна база держархіву області.

Як відомо, державний архів області нині є складовою частиною архівних установ України, він займає своє місце в складі органів державного управління та здійснює управління архівною справою на території нашої області. І хоч на сьогоднішній день в процесі своєї діяльності архів відчуває певні матеріальні труднощі, архівісти

вважають своїм професійним і громадським обов'язком робити все від них залежне, щоб забезпечити подальшу збереженість безцінної документальної спадщини, яка і в XXI столітті буде необхідна народу України.

Шановні колеги, прийміть мої найщиріші вітання з професійним святом. Бажаю Вам, Вашим рідним та близьким міцного здоров'я, довголіття, успіхів. Нехай у Ваших домівках завжди буде добро, благополуччя і злагода.

Нехай Ваша праця принесе радість нових знахідок, заслужений успіх та повагу оточуючих.

Щиро бажаю Вам, хранителям та дослідникам Національного історичного багатства, мудрості, натхнення, нових творчих досягнень.

Зі святом Вас, дорогі архівісти.»

Директор ЦДНТА України Є.В. Семенов вручив подяки Кабінету Міністрів України працівникам цього архіву – заступнику директора Н.В. Миргород і завідувачу сектором кадрової роботи О.І. Сіренко; грамоти Державного комітету архівів України – іншим фахівцям ЦДНТА.

Заступник голови-керівник апарату Харківської ОДА Л.О. Лучанінова вручила кращим архівістам ДАХО почесні грамоти, подяки, вітальні листи Харківської облдержадміністрації; директор ДАХО Л.М. Момот – відзнаки Державного комітету архівів України та грамоти держархіву області.

У ході урочистого засідання відбулася демонстрація спільного проекту працівників архівів ДАХО та ЦДНТА – презентаційної виставкової версії архівних документів та матеріалів «З історії архівного будівництва на Харківщині».

Після завершення офіційної частини заходів для архівістів та гостей відбувся святковий концерт.

АРХІВНА СПРАВА ТА ДІЛОВОДСТВО

Про затвердження обласної Програми підтримки розвитку архівної справи на 2007-2010 роки в Харківській області

На виконання постанови Кабінету Міністрів України від 1 лютого 2006 року №92 «Про затвердження Державної програми розвитку архівної справи на 2006-2010 роки» та згідно зі ст. 43 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» поточного року затверджені обласна та ряд місцевих програм розвитку архівної справи.

З метою підтримки розвитку архівної справи в області, зміцнення матеріально-технічної бази держархіву Харківської області, забезпечення гарантованого зберігання та ефективного використання документів НАФ України, прийнято рішення №305-V XVI сесії V скликання Харківської обласної ради від 05 липня 2007 р. «Про затвердження обласної Програми підтримки розвитку архівної справи на 2007 – 2010 роки» (далі – Програма).

У рішенні вказано:

«1.Затвердити обласну Програму підтримки розвитку архівної справи на 2007-2010 роки...

2. Обласній державній адміністрації:

– за підсумками першого півріччя 2007 року розглянути питання щодо можливості фінансування цієї Програми у поточному році;

– щороку під час складання проекту обласного бюджету передбачати кошти на фінансування заходів Програми виходячи з можливостей бюджету.

3. Рекомендувати районним радам області та міським радам (міст обласного значення) розглянути можливість затвердження відповідних програм на місцях.

4. Контроль за виконанням рішення покласти на постійну комісію Обласної ради з питань культури, історичної спадщини, духовності та національних меншин (Омельченко Л.Г.)».

Обласна програма підтримки розвитку архівної справи на 2007 – 2010 роки

1.Загальні положення

Однією з невід'ємних умов функціонування держави є інформаційне забезпечення, якісне та вчасне виконання якого залежить від рівня розвитку архівної справи та документотворення на місцях.

Архівна справа – галузь життєдіяльності суспільства, що охоплює наукові, політико-правові, культурологічні та техніко-економічні аспекти організації зберігання архівних документів та використання інформації, що міститься в них.

Діяльність Державного архіву Харківської області спрямована на поповнення його документами Національного архівного фонду України (далі НАФ), що утворилися внаслідок діяльності установ, підприємств та організацій міста й області, їх збереження та всебічне використання.

Державний архів Харківської області є одним з найстаріших та найбільших архівів України. Він зберігає 2 млн 326 тис. 374 справи Слобідського краю періоду XVII-XX ст., які є неповторними за їх змістовністю. Документи архіву активно використовують для проведення наукових досліджень, виконання тематичних запитів та запитів соціально-правового захисту громадян, в ЗМІ, у виставковій та публікаційній діяльності, для відтворення історичних фактів та подій тощо.

За документами державного архіву області щорічно виконується близько 3 тис. 500 запитів соціально-правового характеру, 630 – тематичного; в читальних залах архіву щорічно обслуговується близько 400 користувачів, в тому числі іноземців (США, Канада, Франція, Росія, Білорусь тощо) з кількістю відвідувань близько 3 тис. 800; до столу довідок щорічно звертається понад 3 тис. громадян.

Аналіз сучасного стану архівної галузі в області свідчить про довготривале її недофінансування, наслідком чого є поступова руйнація матеріально-технічної бази державних архівних установ області, у тому числі і Державного архіву Харківської області, що призвело до збільшення ризику втратити документи НАФ та документи тимчасового зберігання.

Відсутність вільних площ для комплектування державного архіву області документами призвела до перевантаження його сховищ (середня завантаженість становить 120%) та порушення термінів зберігання документів НАФ на місцях: в установах, організаціях та підприємствах, – де в більшості випадків не дотримуються умов зберігання цих документів (частину з них втрачено безповоротно). З порушенням термінів зберігання документів НАФ на місцях (в установах, організаціях та підприємствах міста й області) зберігається більше 250 тис. одиниць.

Якщо до 2004 року державний архів області приймав на подальше зберігання виборчу документацію лише постійних термінів зберігання (за статистикою в середньому 60 од. зб. після проведення відповідних виборів), то з 2004 року відповідно до ст. 88 Закону України «Про вибори Президента України», ст. 89 Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної

Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» та ст. 99 Закону України «Про вибори народних депутатів України» (зберігання виборчої та іншої документації і матеріальних цінностей) він приймає виборчу документацію і тимчасового зберігання (1-4 роки): виборчі бюлетені, контрольні талони виборчих бюлетенів, списки виборців, акти, заяви, скарги про порушення вимог вищезазначених законів при проведенні голосування і підрахунку голосів виборців, інші протоколи та рішення виборчих комісій.

Після виборів 2004 та 2006 років державний архів області прийняв 5 тис. мішків та пакунків: 482 – постійного зберігання та 4 тис. 518 – тимчасового (1-4 роки). За відсутності вільних площ він розмістив виборчу документацію в непристосованих підвальних приміщеннях ВЕП «Держпром» та за межами міста на правах оренди; частково – в особистих підвальних приміщеннях.

Щорічна сплата за комунальні послуги на утримання виборчої документації в орендованих приміщеннях державному архіву області обходиться в 60 тис. грн. Крім того, додаткових витрат потребує процес утилізації зазначеної документації, термін зберігання якої закінчився. Лише упродовж 2007 року державний архів області повинен утилізувати близько 80 тонн виборчої документації, що передбачає оплату праці вантажників та затрати на перевезення документації до пункту утилізації.

Наступні вибори значно збільшать об'єми документації, яку повинен буде прийняти державний архів області, та за умови відсутності вільних площ орендувати приміщення, які оснастити відповідним обладнанням.

Певний час, що пройшов з моменту утворення документів (XVII-XX ст.ст.), та відсутність належних умов їх зберігання призводять до поступової руйнації основи останніх, ураження їх плісеневими грибами, зникнення

тексту тощо. Тому створення страхового фонду (переведення інформації на мікроплівку) та фонду користування (створення цифрових копій документів) одне з першочергових завдань, вирішення якого пов'язано з придбанням сучасного технологічного обладнання.

Для якісного та вчасного надання послуг користувачеві важливим залишається оснащення робочих місць комп'ютерними технологіями, яких державний архів області не має. Повільно триває процес розсекречення документів: розсекреченню підлягають близько 15 тис. одиниць зберігання.

Охорона приміщень державного архіву області здійснюється не на належному рівні: відсутні позавідомча охорона, системи охоронної, протипожежної сигналізації та відеонагляду.

Реалізація Програми надасть можливість створити умови для гарантованого зберігання та всебічного використання документів, що зберігає Державний архів Харківської області.

2. Мета та основні завдання Програми

Мета Програми полягає у створенні належних умов для зберігання та всебічного використання документів, що зберігає Державний архів Харківської області.

Для досягнення поставленої мети передбачено вирішення наступних завдань:

– зміцнення матеріально-технічної бази Державного архіву Харківської області;

– оснащення архівосховищ відповідним обладнанням;

– підвищення рівня пожежної безпеки приміщень та забезпечення, надійної їх охорони;

– створення фонду користування на архівні документи;

– створення умов для ефективного впровадження сучасних інформаційних технологій.

3. Заходи обласної Програми підтримки розвитку архівної справи на 2007-2010рр.

№ п/п	Найменування заходу	Орієнтовний обсяг фінансування (тис. грн.)	У тому числі за роками				Відповідальні виконавці
			2007	2008	2009	2010	
1.	Оснащення наданих архіву приміщень для зберігання документів	100	-	50	-	50	Державний архів області
2.	Забезпечення утримання та утилізації виборчої документації	320	80	80	80	80	Державний архів області
3.	Установлення систем кондиціювання повітря в архівосховищах	160	-	80	80	-	Державний архів області
4.	Установлення систем пожежної та охоронної сигналізації	250	40	70	70	70	Державний архів області
5.	Придбання цифрового обладнання для створення фонду користування	1141	-	-	1141	-	Державний архів області
6.	Обладнання читальних залів архіву системами відеонагляду	4	-	4	-	-	Державний архів області
7.	Забезпечення архіву постами позавідомчої охорони	1056	-	352	352	352	Державний архів області
8.	Комп'ютерне оснащення робочих місць та програмне забезпечення	138	50	50	38	-	Державний архів області
9.	Разом	3 169	170	686	1 761	552	

4. Очікувані результати

Реалізація Програми надасть можливість:

– зміцнити матеріально-технічну базу державного архіву області та поліпшити умови роботи його працівників;

– створити умови для гарантованого зберігання та всебічного використання документів архіву та забезпечити повноцінний їх захист;

– задовольняти у необхідних обсягах потреби громадян, суспільства і держави у ретроспективній інформації.

5. Фінансове забезпечення Програми

Загальний обсяг фінансових ресурсів, необхідних для реалізації Програми, становить 3 млн 169 тис. грн. Фінансування проводиться за рахунок коштів обласного бюджету в межах виділених на фінансування програми асигнувань, виходячи з можливостей обласного бюджету.

Головним розпорядником коштів є Державний архів Харківської області.

6. Координація роботи і контроль за виконанням Програми

Координацію робіт та безпосереднє виконання Програми здійснює Державний архів Харківської області в межах своєї компетенції.

Контроль за використанням бюджетних коштів, спрямованих на виконання Програми, та за ходом її реалізації здійснюється у порядку, встановленому законодавством України.

* * *

На жаль, у другому півріччі поточного року фінансування за обласною Програмою не здійснено.

Протягом 2006-2007 р. деякими районними та міськими радами області також прийняті відповідні програми підтримки розвитку архівної справи на місцях:

Програма розвитку архівної справи в Балаклійському районі на 2007-2010 роки, прийнята 5 сесією 5 скликання районної ради рішенням від 26 липня 2006 року №61-V

Програма розвитку архівної справи в Борівському районі на 2006-2010рр., прийнята 4 сесією 5 скликання районної ради 26 вересня 2006 року

Програма розвитку архівної справи в місті Люботині, затверджена рішенням 16 сесії 5 скликання міськради від 2 березня 2007 року №42

Програма розвитку архівної справи в Золочівському районі на 2007-2010 роки – рішенням 13 сесії 5 скликання від 27 липня 2006 року

Програма підтримки розвитку архівної справи в Шевченківському районі на 2007-2010 роки, затверджена 13 сесією 5 скликання райради 22 серпня 2006 року

Програма підтримки розвитку архівної справи в Барвінківському районі на 2008-2010 роки, прийнята 14 вересня 2007 року, рішенням №212 15 сесії 5 скликання райради

Програма розвитку архівної справи в Кегичівському районі на 2007-2010 роки, прийнята 14 сесією 5 скликання райради 19 жовтня 2007 року

Програма розвитку архівної справи в Чугуївському районі на 2008-2010 роки, прийнята 17 сесією 5 скликання райради 26 жовтня 2007 р.

Програма розвитку архівної справи в Валківському районі на 2007-2010 роки, прийнята 20 сесією 5 скликання райради, рішенням №365 від 15 листопада 2007 року

Місто Харків – Міська програма підтримки розвитку архівної справи на 2008-2010 роки, затверджена рішенням 16 сесії 5 скликання міськради від 21 листопада 2007 року.

Архівісти нашого регіону сподіваються, що наступного року будуть виділені кошти для здійснення поетапної реалізації державної, обласної та місцевих Програм розвитку архівної справи в Харківській області з метою зміцнення матеріально-технічної бази, покращення умов для зберігання та всебічного використання документів НАФ, які знаходяться на зберіганні у держархіві, архівних відділах РДА та міськрад області.

Людмила Момот

Діяльність Державного архіву Харківської області щодо вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років в Україні

У відповідності до плану інформаційного забезпечення та просвітницької роботи в області на 2007-2008 роки у зв'язку з 75-ми роковинами Голодомору 1932-1933 років в Україні держархівом області проводиться робота зі створення реєстру архівних фондів меморіального характеру, до складу яких входять документи про голодомор та інші факти геноциду Українського народу. Переглянуто 134 архівних фонди, 2792 справи – виявлено 940 документів. Ці фонди будуть внесені до реєстру документів, пов'язаних з Голодомором.

Держархів області постійно забезпечує роботу науковців, краєзнавців, студентів щодо проведення ними пошукової роботи за документами архіву в читальних залах.

Окрім дослідників з України, були надані консультації та документи архіву науковцям – професору одного із університетів США та професору із Сербії, які працювали з архівними документами про Голодомор в Україні 1932-1933 років.

У липні – вересні поточного року за ініціативою архіву ксерокопії документів про Голодомор на Харківщині, в тому числі на території відповідних районів, були надіслані відділам культури і туризму Ізюмської, Зміївської, Золочівської, Балаклійської райдержадміністрацій для оформлення експозицій в краєзнавчих музеях, використання цих документів для підготовки статей, лекцій тощо.

Відділ культури і туризму Ізюмської райдержадміністрації висловив працівникам держархіву подяку за надані ксерокопії документів.

Переліки виявлених документів про Голодомор 1932-1933 років та деякі документи розміщуються на сайтах Харківської облдержадміністрації та держархіву області.

Архівні документи та фото були надані для виставки документів, яка експонувалася у Національній юридичній академії України імені Ярослава Мудрого 23 жовтня поточного року під час роботи Координаційної ради з питань підготовки заходів у зв'язку з 75-ми роковинами Голодомору 1932-1933 років.

У засіданні Координаційної ради взяв участь Президент України Віктор Андрійович Ющенко, народні депутати України, голова Державного комітету архівів України О.П.Гінзбург, голова Харківської облдержадміністрації А.Б. Аваков, директор Центрального державного архіву громадських об'єднань України В.С. Лозинський, директор ДАХО Л.М.Момот.

У держархіві області поряд з документами 30-х років XX ст. зберігається Колекція письмових спогадів жителів Харківської області, які пережили трагічні події 1932-1933 років. Спогади зібрані працівниками архіву області та архівних відділів райдержадміністрацій у 1994 році (всього 79 документів спогадів). У поточному році Колекція поповнилася 2 спогадами.

Робота по виявленню нових архівних документів щодо Голодомору триває.

29 жовтня 2007 року відбулося восьме засідання організаційного комітету з підготовки та проведення в області заходів щодо вшанування пам'яті жертв голодомору та політичних репресій. На засіданні розглянуто проект обласної Програми щодо вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років в Україні на 2007-2008 роки. Рі-

шенням Харківської обласної ради XX сесії V скликання від 30 жовтня 2007 р. №433-V програму затверджено.

Очікувана результативність Програми:

1. Інформування з цього питання широкого кола громадян для усвідомлення трагічності подій 1932-1933 років в Україні та недопущення подібних дій у майбутньому.

2. Спорудження Меморіального комплексу жертвам Голодомору 1932-1933 років та інших пам'ятних знаків з метою вшанування загиблих у ті часи громадян Харківщини.

3.Видання літератури про Голодомор 1932-1933 років в Україні.

4. Проведення виставок, експозицій в музеях та інших культурно-просвітницьких заходів.

Серед заходів, передбачених Програмою, відповідальним виконавцем яких визначений держархів області, значиться:

– формування єдиного реєстру документів та матеріалів, пов'язаних із Голодомором 1932-1933 років в Україні, що зберігаються у Державному архіві області та відповідних місцевих архівах;

– сприяння громадським організаціям, благодійним фондам, окремим громадянам в їх діяльності щодо проведення ними науково-пошукової та просвітницької діяльності.

Архів готовий надати копії документів усім зацікавленим установам та організаціям.

P.S. Коли готувалася ця інформація, надійшов лист від дослідників зі Сполучених Штатів Америки:

Bloomsburg University
Pennsylvania
USA
Department of Communication Studies and Theatre Arts

History Department
November,11

Уважаемая Людмила Михайловна!

Спасибо Вам огромное за предоставленную возможность и содействие в наших научных исследованиях. Тема Голодомора 1932-1933 гг. на Украине представляет для нас не только научный, но и личный интерес. Значимость документов ГАХО, с которыми нам удалось поработать прошлым летом, трудно переоценить. В этом нам помогли Ваши опытные и чуткие сотрудники Валентина Анатольевна, Лариса Андреевна и Юлия Павловна. Передайте, пожалуйста, им и всему Вашему коллективу нашу сердечную благодарность и наилучшие пожелания в будущем году. Научный «продукт» не заставил себя долго ждать. Скоро мы заканчиваем совместную с моим мужем книгу о Голодоморе и несколько научных статей, в основу которых положены документы ГАХО. Они будут опубликованы на территории США на английском языке.

Наш следующий визит в Ваш радушный дом запланирован на следующее лето, если все мы будем здоровы. Надеемся разбавить вашу чудную украинско-российскую атмосферу читальных залов «интернациональным колоритом». Еще раз спасибо огромное за помощь!

Искренне,

Ольга Робертовна Бертелсен, студент-стажер, History Department

Дейл А. Бертелсен, профессор, PhD, Communication Studies and Theatre Arts Department.

Олена Барикіна

Фонди Державного архіву Харківської області як інформаційне джерело при популяризації документів, що зберігаються у Центральному державному науково-технічному архіві України

Популяризація архівних документів як форма використання відомостей, що містяться в документах Національного архівного фонду, є важливим завданням відділів використання інформації документів будь-яких державних архівів. Одним із поширених різновидів популяризації архівних документів є публікації у суспільно політичній пресі із використанням інформації документів у якості основного джерела.

Але використання відомостей, що містяться в архівній науково-технічній документації, пов'язане з її специфікою. Проектна документація, як різновид НТД, найчастіше стає фактографічним матеріалом при підготовці статті, але відображає лише окремий період в історії конкретного об'єкту. Проблемними є випадки комплектування, коли до комплексу технічної документації (креслень) не додаються текстові матеріали, наприклад, пояснювальні записки, що, безперечно, ускладнює всебічний огляд документів. Склад науково-технічної документації не дає змоги, за окремими виключеннями, висвітлити обставини, що передували проектуванню, умови, які виникали при розробці проекту. Помітною складністю у процесі використання НТД є нестача відомостей про реалізацію проекту.

Зважаючи на особливості поповнення НАФ спеціальними видами документів, потрібна для дослідження

інформація знаходиться в документах, що утворюються в управлінській діяльності. Така документація надходить на зберігання до обласних архівів.

У 2006 – 2007 рр. у відділі використанні інформації документів ЦДНТА України було підготовлено кілька матеріалів до періодичної преси за архівними документами, які висвітлювали окремі моменти з історії цивільного будівництва у м. Харкові. При їх підготовці автори знайомилися з фондами ДАХО.

Так, у грудні 2006 р. у газеті «Слобода» (№ 96) вийшла стаття «Дом рабочих». У публікації наведено історію будівництва і реконструкції у 1910 – 1920 рр. сучасного Палацу культури «Металіст», проект реконструкції якого розробив академік архітектури О. М. Бекетов. У ЦДНТА України в особовому фонді О. М. Бекетова (ф. 47) зберігаються проектні матеріали до періоду реконструкції будівлі у 20-х рр. XX ст. Ці документи не містять даних про ранню історію відомої у місті споруди, зазначено лише, що у 1906 р. одне із харківських благодійних товариств придбало ділянку на розі вулиць Петінської (сучасної Плеханівської) та Фесенківської.

Повне уявлення про перебіг подій в період зведення громадської споруди та відомості про суспільно-політичні обставини, що їх супроводжували, надали автору документи з фондів Державного архіву Харківської області. Ф-4 «Харьковское губернское правление» містить інформацію про перший проект будівлі, розроблений харківським архітектором І. І. Загоскіним у 1907 р. для «Харьковского общества взаимного вспоможения занимающихся ремесленным трудом»; матеріали узгоджень проекту із Будівельним відділенням Харківського губернського правління, де зазначені рекомендації щодо переробки проекту. Матеріали Ф-925 «Харьковское общество взаимного вспоможения занимающихся ремесленным трудом» висвітлюють історію виникнення

та розвитку ідеї будівництва Дому робочих (майбутнього клубу «Металіст»), яка відбилася у листуванні Товариства із адміністрацією міста, та у звітах спеціальної будівельної комісії. В цих архівних документах є також інформація про еволюцію самого Товариства, яке перетворилося на професійну спілку робітників-металістів.

Докладні дані про діяльність клубу «Металіст», про плани його реконструкції та пов'язані з цим фінансові проблеми містяться на сторінках фонду Р-1010 «Харьковский районный комитет профсоюза работников-металистов». Крім того, у цьому фонді разом із описанням проектів реконструкції клубу 1919 – 1920 рр. зберігаються креслення планів самої будівлі. Документи цього фонду також містять відомості про нереалізований проект реконструкції 1927 р., розроблений академіком О. М. Бекетовим. Технічна ж документація до нього, як і робочі матеріали архітектора, зараз зберігаються у ЦДНТА України.

У вересні 2007 р. в газеті «Харьковские известия» (№ 96) було опубліковано статтю «Больница столичного уровня». У матеріалі, який написано за архівними документами, йдеться про стан охорони здоров'я у м. Харкові в 1920 – 1930 рр., а саме про кризу в системі медичних установ, пов'язану із нестачею лікарняних місць, і про проект будівництва Харківської окружної лікарні у Помірках, яке мало поліпшити ситуацію із наданням медичної допомоги у місті. У ЦДНТА України у фонді Р-32 «Український державний трест цивільного будівництва «Укрцивільбуд» ВРНГ УРСР» (колекція «Будівництво об'єктів охорони здоров'я») зберігаються робочі креслення до проекту будівництва окружної лікарні у Помірках (1930 – 1931 рр.). Цей медичний заклад збудували у першій половині 30-х рр. XX ст., під час Великої Вітчизняної війни він зазнав значних руйнувань, повна ж його реконструкція так до цього часу і не була здійснена.

Архівні документи з фондів ДАХО допомогли нам повноцінно реконструювати історію будівництва окружної лікарні. Фонд Р-845 «Харьковский окружной исполнительный комитет» містить матеріали щодо стану медичного обслуговування населення у Харкові наприкінці 20-х рр. XX ст., зокрема, це доповіді окружного інспектора охорони здоров'я, в яких неодноразово наголошувалося на невідкладній необхідності будівництва нової лікарні. Документи з фонду Р-848 «Харьковское статистическое бюро окружного исполнительного комитета» знайомлять нас із проблемами з фінансування будівництва об'єкту, що значно затримувало введення його до експлуатації порівняно із запланованими термінами. Протоколи засідань Президії Харківської міськради стосовно розгляду питання про будівництво окружної лікарні (1929 р.) зберігаються серед документів ф. Р-1010. На цих засіданнях було визначено базові принципи будівництва медичного закладу, названо рекомендації, які мали бути враховані при розробці проекту.

Наведений досвід комплексного використання об'єднаної інформації документів ЦДНТА України та ДАХО, як додаткового інформаційного джерела, виявив дуже позитивні риси такої співпраці, результатом чого стало створення якісного вторинного інформаційного продукту.

Людмила Момот

Проблемні питання створення трудових архівів у Харківській області

Однією з певних ознак розвитку економіки в Україні останні роки став фактор масового створення та припинення діяльності установ, підприємств і організацій недержавної форми власності. Для більшої їх частини характерним залишився нетривалий час існування. Однак вже за цей період в діяльності вищезгаданих установ, підприємств та організацій відклалися документи, на основі яких склали документи з особового складу, що відіграють важливу роль в забезпеченні соціальної захищеності громадян.

Для гарантованого зберігання та подальшого використання архівних документів з особового складу суб'єктів господарювання різних форм власності, що припинили свою діяльність або за певних причин не можуть утримувати документи в належному стані, та з метою захисту соціально-майнових прав громадян розпорядженням голови Харківської обласної державної адміністрації від 14 листопада 2002 року №487 райдержадміністраціям та райвиконкомам області було запропоновано створення окремих структур – трудових архівів. На жаль, як показує практика, розпорядження тоді не набуло загальної підтримки. І сьогодні ми говоримо про поодинокі випадки створення та функціонування трудових архівів у Харківській області, які, на наш погляд, є досить обґрунтованими.

2001 р. у Харкові, з метою надання допомоги місцевим підприємствам, установам та організаціям усіх

форм власності з питань архівної справи та діловодства здійснення комплектування, зберігання, обліку та використання документів з особового складу та документів тимчасових строків зберігання установ, організацій та підприємств у разі зміни їх форм власності, ліквідації або неможливості з інших причин подальшого зберігання цих документів на місцях, створено Товариство з обмеженою відповідальністю «Науково-виробничий сервісний центр «Харківський народний архів». Пізніше в Харківській області утворюються його філії: ТОВ НВСЦ «Харківський народний архів» у Богодухівському та Валківському районах.

Упродовж 2004-2006 рр. Державний архів Харківської області неодноразово порушував перед головами райдержадміністрацій та міських рад області питання про необхідність створення трудових архівів на місцях, що знайшло підтримку в окремих районах області.

Так, у січні 2005 р. згідно з розпорядженням голови Лозівської райдержадміністрації, за рахунок коштів місцевого бюджету, створюється комунальний заклад – Лозівський районний трудовий архів, у штаті якого одна одиниця.

Згідно з рішенням XXVII сесії Вовчанської районної ради IV скликання від 21 вересня 2005 року – Комунальна установа «Трудовий архів Вовчанського району», у штаті якого – дві одиниці; за фахом працюють три особи.

Згідно з рішенням Харківської міської ради II сесії V скликання від 31 травня 2006 року №106 – Комунальне підприємство «Міський архів» у місті Харків.

Слаборозвинутість системи трудових архівів в області, на наш погляд, спричинена:

– створенням та функціонуванням у Харкові ТОВ НВСЦ «Харківський народний архів», ВП «Архівіст» та ін., які приймають на зберігання документи з особового складу від підприємств, установ та організацій не лише міста, а й області;

– сільськогосподарською направленістю розвитку районів області, де в діяльності сільськогосподарських підприємств, як правило, відкладається незначна кількість документів з особового складу, які приймають на державне зберігання архівні відділи райдержадміністрацій;

– невирішеністю проблеми додаткового фінансування для створення трудових архівів у районах області та відсутністю нормативних документів, які б чітко окреслили процес створення трудових архівів і оплату праці.

Низький процент відкладання справ з особового складу характерний для таких малонаселених районів Харківської області, як Борівський, Зачепилівський, Красноградський, Сахновщинський та Шевченківський.

Сучасна мережа архівних установ в Харківській області становить 27 архівних відділів райдержадміністрацій та 6 архівних відділів міськрад, в архівосховищах яких зберігається 663 939 справ Національного архівного фонду та 100 639 справ з особового складу періоду 1943-2006 рр. У штатному розкладі практично кожного архівного відділу – одна штатна одиниця, що, в свою чергу, впливає на ступінь завантаженості працівників, особливо в тих відділах, де поряд з документами НАФ значну частину становлять документи з особового складу. На сьогодні тільки в архівних відділах Близнюківської, Красноградської та Золочівської райдержадміністрацій, Ізюмської міської ради в штатному розкладі – 2 штатні одиниці; в архівному відділі Харківської міської ради – 4 штатні одиниці.

Аналіз виконання довідок соціально-правового характеру архівними відділами райдержадміністрацій та міськрад за період 2006 р. показав, що в цілому ви-

конано більше 14 тис. таких довідок і близько 10 тис з них – з позитивним результатом.

Не дивлячись на значний обсяг робіт з виконання довідок соціально-правового характеру, сьогодні, на наш погляд, відчала гостра необхідність у створенні на місцях трудових архівів: минув час, коли в області щоденно десятками створювалися та ліквідовувалися підприємства, установи та організації. Їх можуть замінити архівні відділи райдержадміністрацій та міськрад (окрім м. Харків) за умови введення додаткової штатної одиниці в штат архівних відділів та виділення додаткових приміщень для розміщення та подальшого зберігання документів з особового складу (приклад Золочівського архівного відділу). Це значно зменшить бюджетні витрати порівняно з витратами, необхідними для створення й функціонування трудового архіву та сприятиме уникненню проблеми втрати документів, направлених на соціальну захищеність громадян.

Зовсім інша ситуація склалася в м. Харків, де успішно працює Комунальне підприємство «Міський архів».

Враховуючи, що за період 2006-2007 рр. на державне зберігання до 33 архівних відділів райдержадміністрацій та архівних відділів міськрад надійшло всього 660 справ з особового складу, сьогодні в межах Харківської області є сенс говорити про виділення додаткової штатної одиниці в штат архівних відділів райдержадміністрацій та міськрад, особливо там, де на зберіганні знаходиться значна кількість документів з особового складу, та про додаткове виділення приміщень архівним відділам, в яких завантаженість архівосховищ перевищує 90 і більше відсотків.

Питання збереження та використання документів з особового складу в Харківській області потребують вирішення в найближчий час.

З ДОСВІДУ РОБОТИ

Наталія Борох

З досвіду роботи архівного відділу Золочівської райдержадміністрації

Чотири роки минуло з моменту призначення мене на посаду начальника архівного відділу Золочівської райдержадміністрації... Проте доволі часто згадуються перші особисті враження від побаченого в приміщенні архівного відділу: занадто багато документів, частину з яких розміщено на підлозі і, як з'ясовується, вони становлять частину Національного архівного фонду України.

Документи з особового складу розміщено в орендованому приміщенні ТОВ «Золочівська друкарня».

Відстань між двома приміщеннями позначилась на незручності в роботі: упродовж дня приходилось декілька разів відвідувати обидва приміщення. Дізналась, що багато років у штаті архівного відділу одна штатна одиниця – начальник відділу. Про комп'ютери тоді мова не велася: кошти не виділялися навіть на канцтовари, не говорячи вже про більше – ремонт приміщення, встановлення протипожежної та охоронної сигналізації тощо. Доповідні записки колишнього начальника архівного відділу на ім'я голови райдержадміністрації залишилися безрезультатними. Тоді я зрозуміла: архіви «тримаються» на ентузіазмі відданих своїй справі людей та завдяки їх сумлінній і наполегливій праці.

Перше, що я намагалася зробити, – вирішити питання виділення більш просторого приміщення для зберігання

документів. З часом, за підтримки райдержадміністрації моя мрія здійснилася: в лютому 2004 року рішенням сесії Золочівської райради архівному відділу Золочівської райдержадміністрації передано в оренду приміщення колишньої художньої школи. Більше 8 років воно не функціонувало: не було в ньому води, світла, опалення, до того ж, протікав дах. З часом приміщення відремонтували, провели газове опалення, перевезли архівні документи

Заступник начальника управління – начальник відділу зберігання та обліку документів НАФ Держкомархіву України Л.А. Кисельова та начальник архівного відділу Золочівської РДА Н.М. Борох в архівосховищі. 3 жовтня 2007 р., м. Золочів.

Основним напрямом діяльності архівного відділу райдержадміністрації на той момент стало наведення та видача громадянам довідок соціально-правового характеру для обчислення та перерахунку пенсій. У середньому за рік наводилося близько 1,5 тис. довідок. Виконання інших видів робіт унеможливлювалося через брак часу.

Актуальним стало питання створення в районі трудового архіву. Втім голови Золочівської райдержадміністрації І.О. Рогуля та Золочівської райради І.І. Горішний

[illegible] ловилися за недоцільність створення в районі трудового архіву і з метою розв'язання проблеми завантаженості начальника архівного відділу прийняли рішення про введення до складу відділу ще однієї штатної одиниці – головного спеціаліста, головного бухгалтера відділу. До сих пір мене переповнюють почуття вдячності та гордості за сучасну владу, якій не байдужа архівна справа, яка зрозуміла важливість її ролі, перш за все, в захисті соціально-правових інтересів громадян. Завдяки підтримці вищеназваних керівників району архівний відділ мав перспективи на подальший розвиток.

З 1 березня 2007 року архівний відділ Золочівської райдержадміністрації розпочав свою діяльність як самостійний відділ, одержавши статус юридичної особи з самостійним балансом і рахунками в органах Державного казначейства; має особисту печатку із зображенням державного герба України та своїм найменуванням.

З 1 травня 2007 року до штату архівного відділу введено додаткову одиницю – головного спеціаліста, головного бухгалтера відділу, що відразу позначилося на активізації робочого процесу: відділ став брати активну участь у нарадах, популяризувати архівні документи на сторінках районної газети «Зоря». Вже підготовлено та опубліковано статті: «В архіві минуле і майбутнє» (про роботу архівного відділу), «Архівний відділ райдержадміністрації інформує» (подано інформацію про документи з особового складу, що знаходяться на зберіганні у відділі), «Погляд в минуле» (до 330-річчя заснування Золочева), «До 90-річчя державної архівної служби в Україні».

На території Золочівського району функціонує один архів – архівний відділ Золочівської райдержадміністрації, джерелами комплектування якого є 39 юридичних осіб. На зберіганні в архівному відділі знаходиться понад 40 тис. одиниць зберігання НАФ, близько 18 тис. одиниць зберігання з особового складу. Порівняно з ми-

пулим роком у поточному, 2007 році, кількість замов лень зменшено на 11%: прийнято 615 громадян, запити яких виконано вчасно.

При Золочівській райдержадміністрації створено експертну комісію, на засіданнях якої розглядаються номенклатури справ, описи справ постійного зберіган ня та з особового складу, акти про вилучення для зни щення справ, не внесених до НАФ, положення про ЕК та архівні підрозділи організацій, установ та підпри ємств, що діють на території району.

Досить активно з документами, що зберігає архівний відділ, працюють вчителі, школярі, краєзнавці – дослід ники історії рідного краю.

У липні 2007 року рішенням Золочівської райради XIII сесії V скликання від 27.07.2007 №13 затверджена Програма розвитку архівної справи в районі на 2007 2010 роки. За Програмою в поточному році відремонто вано електричну мережу в приміщенні архівного відді лу; тривають роботи з проведення водопроводу та устат кування каналізації. На попередні роки Програмою передбачено кошти на встановлення систем кондиціо вання повітря в архівосховищах, оснащення їх метале вими стелажами, комп'ютерне оснащення робочих місць та програмне забезпечення, ремонт даху, встановлення пожежної та охоронної сигналізації тощо.

Враховуючи, що відповідно до Закону України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» і Положення про архівний відділ Золочівської райдержад міністрації він може надавати платні послуги, розроблено Ціни на роботи (послуги), що надаються архівним відді лом Золочівської райдержадміністрації на договірних за садах, які будуть введені в дію на початку 2008 року.

Архівний відділ Золочівської райдержадміністрації не зупиняється на досягнутому; він і надалі займатиме ак тивну позицію щодо покращення архівної справи в районі.

Олена Голуб

Про підготовку реєстру архівних фондів меморіального характеру

У листопаді 2007 р. вітчизняна і міжнародна громадськість відзначають 75-ті роковини української національної трагедії – голодомору 1932-1933 рр.

Враховуючи важливість питання відновлення історичної справедливості, вшанування пам'яті жертв та потерпілих громадян України від голодомору та на виконання звернення Президента України, в 2007 році Державний архів Харківської області працював над складанням реєстру архівних фондів меморіального характеру. Метою цього складання було максимально повне оприлюднення інформації про склад і зміст архівних документів, пов'язаних з описою з найбільш драматичних і «закритих» сторінок історії українського народу – голоду 1932-1933 рр.

Насамперед, було складено перелік з понад 220 архівних фондів, які підлягали перегляду та описуванню на документному рівні. Критерієм для включення цих фондів до переліку була їхня інформаційна місткість. До переліку увійшли:

- Фонди органів влади та управління, партійних та комсомольських організацій, установ охорони здоров'я, матеріального забезпечення та страхування;
- Фонди органів юстиції, суду, прокуратури;
- Фонди професійних організацій сільського населення, кооперативних спілок, сільськогосподарської виробничої кооперації, комітетів незаможних селян;
- Фонди органів масової інформації;
- Колекції спогадів та свідчень про голодомор.

До роботи по виявленню документів було залучен працівників декількох відділів, а саме – відділу орг нізації та координації архівної справи, відділу викори тання документів, відділу формування НАФ, відділ документів громадських організацій. Складанням ре стру займався відділ довідкового апарату та обліку до кументів.

На початок листопада поточного року в архіві вж переглянуто: 134 фонди, 18262 заголовки, 2792 справ 109260 аркушів, складено 940 карток. До реєстру архі них фондів меморіального характеру, що зберігаютьс в Державному архіві Харківської області, включено 97 документів з 58 фондів. Хронологічні межі документі охоплюють 1930-1934 рр., які відбивають передумов виникнення голодомору, його справжні причини та йо наслідки.

Описуванню підлягали офіційні постанови, до відкові та аналітичні матеріали загального характеру що відклалися в фондах органів влади, так і скарг листи, звернення громадян та їх спогади. Саме між ряд ками офіційної інформації можна відшукати відбито реальних подій на місцях. І лише з порівняльного анал зу офіційної та неофіційної інформації можна склас всебічну картину минулого.

Структура описування документів всередині ре стру архівних фондів є наступною:

1. Назва архівосховища (назва державного архіву)
2. Порядковий номер позиції (розташований за по мерами вищевказаних фондів).
3. Номер фонду за реєстром фондів архіву.
4. Номер фонду; його загальні хронологічні межі.
5. Кількість справ фонду (загальна/дотичних те анотованих документів цього фонду).
6. Номери описів.
7. Назви і номери справ, що анотуються.

[illegible] Хронологічні межі справи.
[illegible] Назви документів.
[illegible] Дата документа.
[illegible] Коротка анотація, якщо зміст документу не роз[illegible] його назвою.
[illegible] Умови доступу.
[illegible] Фізичний стан документів.
[illegible] Довідковий апарат.
[illegible] Бібліографічні посилання (відомості про опубліковання документів або інформація про фонд).
[illegible] Автор описової статті.
[illegible] Дата проведення описування.

[illegible] документи фондів меморіального характеру, [illegible] зберігаються в Державному архіві Харківської об[illegible] використані в друкованих виданнях: збір[illegible] документів: «Голод 1932 – 1933 років на Україні: [illegible] істориків, мовою документів»,К., 1990; «Столиця [illegible] Голодомор 1932 - 1933 рр. на Харківщині вуста[illegible] свідків. Свідчення, коментарі», Харків, 2006; «Ко[illegible] і голод на Україні, 1929 – 1933 рр.», К., 1997; [illegible] жнива. Голод 1932 – 1933 років у Валківському [illegible] районах Харківщини. Документи, [illegible] списки померлих», К., 1992.

Робота по виявленню та описуванню документів, [illegible] перебіг подій часів голодомору триває. [illegible] з переглядом великого обсягу документів [illegible], що продовжується збирання спогадів очевидців. [illegible] поточному році до архіву на зберігання надійшов [illegible] спогади мешканки м. Харків А.О. Литвино[illegible] голодомор в с. Гарашківка Марківського району [illegible] області, який теж включено до складу до[illegible] реєстру фондів меморіального характеру. Що[illegible] архів звітує про підсумки роботи про скла[illegible] реєстру фондів меморіального характеру Харків[illegible] обласній державній адміністрації та Державному

комітету архівів України. У наступному році робо
по виявленню, описуванню документів для складан
ня реєстру меморіального характеру, що висвітлюю
ті страшні часи, буде продовжена.

Андрій Булига

З досвіду використання відомостей архівних документів у засобах масової інформації та книговидавничій сфері

Архівні документи – надзвичайно важливе джерело інформації для вивчення минувшини наших предків. Звичайно, значна частина документів, що зараз зберігаються в архівах держави, опрацьовані вченими та краєзнавцями-аматорами, в результаті чого на світ з'явилися [illegible] фундаментальних наукових праць і невеликих [illegible] досліджень. Проте ще й нині зустрічаються [illegible] документи, особливо на рівні сільських районних [illegible], до яких ще не торкалися руки дослідників. [illegible] час історія значної кількості невеликих населених пунктів так званої глибинки залишається ледь не [illegible] «білим п'ятном». Отож історикам є ще де за[illegible] свій талант. А якщо згадати, що за останні півстоліття з карти України зникли кілька тисяч сіл та хуторів, [illegible] стільки на Шевченківщині таких нараховується [illegible] 20, ще стільки ж можуть зникнути в найближчому [illegible] (у тому), то питання вивчення і увіковічення [illegible] стає особливо актуальним. Втративши населені [illegible], ми повинні зберегти хоча б їх історію.

[illegible] яскравим представником сільської глибинки є Шевченківський район. У 20-х роках XX століття на його території нараховувалося понад 125 населених пунктів, [illegible] залишилося менше 60. Майже вдвічі скоротилася [illegible] чисельність місцевого населення.

[illegible] населений пункт має свою неповторну цікаву історію, в кожному є окремі люди чи навіть родини,

життєвий шлях яких заслуговує на глибоке історичне дослідження. Враховуючи вищеназвані обставини, краєзнавці Шевченківщини спільними зусиллями взялися за вивчення та популяризацію місцевої минувшини. Для цього використовуються як місцеві засоби масової інформації, так і невеликі історичні видання у вигляді книг. В основу всіх досліджень, перш за все, лягають відомості архівних документів.

У 90-х роках на сторінках районних газет «Вперед» та «Дружба» були надруковані десятки публікацій на тему історичного краєзнавства. Серед них можна назвати історичні нариси про села Старовірівку, Богодарівку, Семенівку, Аркадівку, Іванівку та Волоську Балаклію; різноманітні матеріали про місцеві церкви, про відомих людей, життя яких пов'язане з районом: засновника українського театру М.Л. Кропивницького, лікаря Л.І. Бубліченка, поміщицькі династії Булацелів та Данилевських, Героїв Соціалістичної Праці І.Ф. Гарячого, І.М. Підлипняка та С.Д. Курильченка. Були також публікації про голодомор 1932-1933 років, про маловідомі сторінки історії Шевченківщини під час Великої Вітчизняної війни, ряд статей до 100-річчя Шевченкового, що відзначалося у 1996 році.

Всі ці публікації, як правило, викликали жвавий інтерес читачів. Чимало з них зверталися з проханнями друкувати більш глибокі дослідження про окремі населені пункти району. Так народилася ідея надрукувати невеликий історичний нарис по історії району. У результаті у 2001 році при підтримці районних керівників та за фінансової підтримки виробничо-комерційної фірми «Старк» така книга під назвою «Краю мій, Шевченківщино» вийшла з друку тиражем у тисячу примірників. Вже через рік книга стала рідкістю, придбати її у відкритому продажі неможливо. Особливо великою популярністю книга користується серед учнів-старшо-

[illegible]ників та студентів, які з її допомогою готують реферати, контрольні, курсові та дипломні роботи.

Майже відразу після виходу з друку першої книги [illegible] побажання читачів надрукувати ряд історичних нарисів про найбільші села району. Отож протягом [illegible] 2005 років було проведено необхідну пошукову роботу в обласному та районному архівах, обласній науковій бібліотеці імені Короленка, в місцевих краєзнавчих музеях і, звичайно, серед місцевого населення. [illegible] спогади старожилів, підбиралися фотодокументи. Результатами цієї пошукової роботи стали [illegible] публікацій на сторінках районної газети «Краєвид» [illegible] «Нижній Бурлук. Новомиколаївка» та «Гро[illegible] Волоська Балаклія», які у 2007 році вийшли з друку під рубрикою «Населені пункти Шевченківщини». Раніше з'явилася на світ книга «Слід на землі», присвячена відомим жителям Шевченківщини: театральному [illegible] Марку Лукичу Кропивницькому, лікарю Лазарю [illegible]ровичу Бубліченку, лікарю-письменнику Віталію [illegible]фійовичу Гуньку та керівнику сільгосппідприємства «Дружба» Юрію Костянтиновичу Аназіді. Книги були надруковані за фінансової підтримки підприємців [illegible] Шевченківщини.

У процесі дослідницької роботи з архівними документами значну кількість часу було виділено вивченню [illegible] метричних книг, клірових відомостей, геометричних планів окремих територій та ревізьких казок. [illegible] документи дозволили виявити цілу низку невідомих раніше дат народження багатьох населених пунктів Шевченківщини, встановити час відкриття церков, [illegible] закладів, медичних установ, знайшлися цікаві відомості про походження низки топонімів регіону. Крім того, були проведені різноманітні дослідження демографічних процесів, економічного і культурного життя, наростання соціальних суперечностей у XIX –

на початку XX століття на території сучасної Шевчен-ківщини. Хотілося б привести кілька яскравих прикла-дів вищесказаному.

Є поряд з райцентром невелике село Раївка, західна частину якої називають Бабою. Таку ж назву має і місце-ва річка, що впадає у Великий Бурлук. Серед місцевого населення можна було почути найрізноманітніші леген-ди про походження цих топонімів, і тільки архівні до-кументи дозволили встановити істину. Виявилося, що у XVIII столітті річка називалася Бабиною Долиною, а її назва пішла від найвищого на Шевченківщині шестиме-трового кургану Баба, що нині знаходиться у верхів-балки Кашенський Яр на східній околиці Шевченково-го. Старожили стверджують, що раніше на кургані сто-яла скульптура половецької баби. На початку XIX сто-ліття на берегах річки виникли хутори Мирна Долина, Бабина Долина та село Луїзенталь. Що за дивна назва? Виявилося, що село належало дворянину німецького походження Августу Елі. У того була дружина Луїза Фе-дорівна, від імені якої село отримало свою першу назву. Луїзенталь в перекладі з німецької мови означає «До-лина Луїзи». Отже, всі населені пункти на берегах Ба-биної Долини отримали свої назви від цієї річки. На по-чатку XX століття Луїзенталь перейменували на Бабу, а пізніше її об'єднали з сусідніми хуторами в єдине село Раївку, яка названа від прізвища колишнього місцевого поміщика Гаврили Раєвського.

Надзвичайна цікава історія Новомиколаївки. Ра-ніше від старожилів неодноразово можна було почу-ти найрізноманітніші легенди щодо минулого цього села, і тільки архівні документи розставили всі кра-пки над «і». Виявилося, що це село – одне з найстарі-ших на Шевченківщині, у 2007 році йому виповнилося ся 275 років. Поселення у вигляді хутора Гусинського не пізніше 1732 року заснували монастирські селяни

[illegible] Свято-Преображенського монастиря, піз-[illegible] Гусинський перейменували на Черепещину, а піс-[illegible] скасування в селі у 1854-1856 роках Миколаївської [illegible] воно отримало свою сучасну назву. Новомико-[illegible] стала російсько-українським селом, де жили [illegible] селяни. Тут понад сто років діяла велика [illegible] старообрядців-розкольників. У XIX столітті [illegible] пункті можна було спостерігати вистави [illegible] театру вертепу, гут понад сто років на ново-[illegible] відбувалися знамениті кулачні бої, щорічно [illegible] три-чотири ярмарки, ще до 1917 року [illegible] три початкових школи для дітей і недільна [illegible] для дорослих. Новомиколаївка стала батьків-[illegible] двох Героїв Радянського Союзу, кількох гене-[illegible] докторів наук та цілої низки інших видатних ді-[illegible] минулого та сучасності.

На прикладі Новомиколаївки можна легко просліди-[illegible] ріш причини занепаду цього населеного пункту [illegible] радянської влади. У середині 20-х років XX сто-[illegible] в селі проживали понад 4,5 тисячі чоловік, зараз [illegible] менше восьмисот. Найбільші втрати село [illegible] у 30-х роках, коли в період колективізації тут [illegible] рахували більше сотні родин, під час голодомору [illegible] у новомиколаївці втратили до 400 своїх земля-[illegible] тільки 330 чоловік загинули на фронтах Вели-[illegible] Вітчизняної війни. Це тільки прямі втрати населено-[illegible] Між тим у 1933 році в селі народилися всього [illegible] тоді як у 1926-1930 роках щорічно народжува-[illegible] до 240-300 малюків. У роки війни в Новомикола-[illegible] середньому щорічно народжувалися 36 немов-[illegible] що втричі менше середнього рівня народжуваності [illegible] половини 30-х років. Нарешті, недостатня увага [illegible] вирішення різноманітних соціально-побуто-[illegible] проблем села призвела до швидкого скорочення чи-[illegible] місцевого населення, особливо молоді, в піс-

лявоєнні роки, коли люди масово почали переселятис до міст та селищ міського типу. Все це призвело до то го, що колись найбільше село регіону може не дожит до свого трьохсотлітнього ювілею, адже зараз в ньом залишилися, переважно, жителі похилого віку.

Однією з найменш досліджених довгий час залиша лася тема масштабів незаконних масових репресій 30 років XX століття. В останні роки завдяки розсекречен ню значної кількості документів колишніх каральних органів держави цей недолік у деякій мірі вдалося ви правити. А досліджувати тут треба – ой як багато. Тіль ки у 2007 році список незаконно репресованих на тери торії Шевченківського району вдалося поповнити май же двома сотнями нових прізвищ.

Робота з архівними документами практично неви черпна. Вивчення однієї теми завжди тягне за собою кілька нових проблем, породжує масу нових запитан від місцевого населення. Це дозволяє складати плани на майбутнє як у роботі на сторінках райгазети «Кра свид», так і в книговидавничій сфері. Поки що на по рядок денний постає питання видання другої переро бленої і значно доповненої книги «Краю мій, Шевчен ківщино».

З ДОСВІДУ РОБОТИ

Борис Зайцев
Вікторія Резнікова

Коротко про архіви органів влади Слобідської України другої половини XVII – початку XX ст.

На Слобожанщині у другій половині XVII ст., з ініці[illegible] Московського уряду, склалося п'ять Слобідських [illegible] полків. Кожний полк мав свій уряд. На чолі [illegible]ного уряду стояли виборчі полковники і полкова [illegible]. Полковник був найвищою посадовою особою [illegible]ському полку. Наділений авторитарними повно[illegible], полковник відав майже всіма сферами жит[illegible] полкової служби» за допомогою допоміжних [illegible]. Серед військових функцій (керування козаками [illegible] походів, висилка сторож, набір до війська, слід[illegible] фортифікаціями), до полковницького відома [illegible] також адміністративні та судові винесення ви[illegible] до страти, розгляд цивільних і кримінальних [illegible], керування земельними справами тощо. У 80-х рр. XVII ст. до полковницьких функцій додалася фінансо[illegible] збір мита, податків та інші.

У другій половині XVII ст. в реєстрі слобідських [illegible] знаходився і полковий писар (писарі). Полкового [illegible] призначав полковник. Полковий писар очолю[illegible] канцелярію. Полкова канцелярія приймала, а в разі [illegible], розмножувала і оголошувала акти Мос[illegible] влади.

Вона готувала і доводила до відома відповідних осіб [illegible] полкового уряду, надання маєтків і встановлення

податків, інструкції, ордери, офіційні листи та контро-
лювала їх виконання тощо. Канцелярія вела господар-
ську і фінансову статистику та контроль усіх об'єкт
господарювання на території полку, про що перед нес
звітували сотенні уряди.

На полкову канцелярію покладалися підготов
військових наказів, ведення і збереження полкового ре
єстру, контроль за проходженням козаками військово
служби. Полковій канцелярії належало право на ро
гляд цивільних та кримінальних справ.

Особливе місце в роботі канцелярії посідали нота
ріальні справи – видача заповітів, дарчих, купчих копі
документів тощо. Вони засвідчувались підписом полков
ника чи полкового писаря і відповідно полковою або кан
целярською печаткою. Діловодство в канцеляріях слобід
ських полків, як і в Гетьманщині, фіксувалося, очевидно
в спеціальних книгах. До «Книги декретової» заносились
вхідна і вихідна документація та ухвали полкового уря
ду. Позиви і апеляції на рішення судів вносили до «Книги
протестів». «Чорна книга» містила матеріали полкового
суду про розгляд кримінальних справ. У «Книзі спра
поточних» та «Протокольній книзі» фіксувались акти
купівлі-продажу, боргові, заповіти, дарчі та інші нотарі
альні записи. До «Описових книг» заносились результа
ти фінансового контролю та обліку.

Всі документи зберігалися в полковому архіві.

Полки складалися з сотен. На чолі сотні був сотен
ний уряд, до складу якого входили: сотник, сотенна
старшина, до якої відносився писар.

Він вів діловодство, листування і зберігав необхідн
документи.

Таким був військово-козацький полковий устрій. Але
на протязі всього XVII ст. на Слобожанщині, поруч з ко
зацьким урядом, стояв московський воєводсько-приказ
ний і центральний уряд. Московські царі, хоча і мусили

[illegible] Слобідською Україною її козацьку автономію,
[illegible] вони поставили її в залежність від цен-
[illegible] приказного уряду, тобто приказів. Представ-
[illegible] центрального уряду на Слобожанщині був Бел-
[illegible] воєвода. Окрім того, по містах Слобідської
України були також представники приказного уряду
[illegible]. У Харкові та й в інших містах Слобідської
України, воєводи трималися з початку його заснування
[illegible] XVII ст. і до XVIII ст. Головним обов'язком
[illegible] була військова справа – оборона від кримських
[illegible] за фортецею і за великоросійськими «слу-
[illegible] людьми». Але, як свідчать документи кінця
[illegible] влада Харківського воєводи була дуже широкою
[illegible] нічим не відрізнялась від воєводської влади у са-
[illegible] Московській державі. Він відав адміністративними,
[illegible], мастковими, фінансовими, поліцейськими
[illegible] справами і в усьому повинен був слухатися
[illegible] воєводи і писати до Москви в Приказ Ве-
[illegible] Росії, який відав управлінням російських терито-
[illegible] у числі Слобідською Україною (1688-1700 рр.).

[illegible] 1688 р. вищою владою над нею був Розрядний
[illegible]

[illegible] полкової служби воєвода не відав.

[illegible] Розрядний приказ поділявся на відділи, або столи,
[illegible] був Белгородський стіл, який відав військо-
[illegible] адміністративними і господарсько-фінансовими
[illegible] Белгородського полку, в який входила і Сло-
[illegible]щина.

[illegible] діловодство при воєводах велося в «воєводських
[illegible] «Воєводські ізби» – це канцелярії, при яких були
[illegible]. В архівах зберігалося широке коло документів,
[illegible] з різнобічною діяльністю воєвод та їх адмі-
[illegible]

[illegible] Розрядний приказ, а потім Приказ Великої Росії,
[illegible] листування з «воєводськими ізбами» і полковими

канцеляріями Слобожанщини. Ці документи, в обов'я
ковому порядку, зберігалися в архівах при канцелярія
місцевих органів влади.

Але у 1765 р., відповідно до маніфесту російської ім
ператриці Катерини II від 28 липня 1765 р. «Про запо
чаткування в слобідських полках належного цивільного
устрою і про місцеперебування канцелярії губернської
і цивільного устрою» і про місцеперебування канцеля
рії губернської і провінційної», козацький уряд був ска
сований; слобідські полки перетворені на гусарські за
гальновійськового типу, а Слобідська Україна – на Сло
бідсько-Українську губернію. Вона складалася з п'яти
провінцій: Ізюмської, Острогозької, Охтирської, Сум
ської і Харківської.

Колишні слобідські козаки з сім'ями були перетво
рені на військових обивателів, їх було обкладено по
душною податтю; колишня козацька старшина сплачу
вала подушну подать, згодом вона отримала дворянство
та право землеволодіння і кріпацької праці.

Адміністративним центром губернії став Харків. Ді
ловодство вели службовці губернської і провінційних
канцелярій. При цих канцеляріях були і свої архіви.

25 квітня 1780 р. Указом Катерини II замість Сло
бідсько-Української губернії було засноване Харківське
намісництво з центром у Харкові. Харківське намісни
цтво складалося з 15 повітів.

Із заснуванням намісництва значно збільшилася
і та територія, центром якої був Харків. Збільшилося
і його значення як адміністративного центру, виникли
нові установи, яких раніше не було – намісницькі: гу
бернське правління, казенна палата, карна та цивільна
палати, совісний суд, верхній земський суд, губерн
ський магістрат, верхня розправа, приказ громадського
піклування. Тут також були повітові та окружні уста
нови тощо.

[illegible] 16 років, 12 грудня 1796 р., Указом імператора
[illegible] Харківське намісництво було ліквідоване, а йо
[illegible] ія увійшла до складу відновленої Слобідсько-
[illegible] ської губернії, яка з 1835 р. стала називатися Хар
[illegible] губернією.

[illegible] центральних і місцевих органах влади були кан
[illegible] чисельним штатом службовців, які займалися
[illegible] ріномаманітних питань. У результаті їх діяль
[illegible] ладалася велика кількість документів, значна
[illegible] яких підлягала зберіганню в архівах при канце
[illegible] органів влади.

Архіви були при місцевих органах державного управ
[illegible] при органах поліції, суду, прокуратури, військо
[illegible] тративних органах, при установах станового,
[illegible] земського самоврядування, при органах межу
[illegible] ркавних, громадських і приватних земельних
[illegible] та охорони лісів; при установах, організаціях
[illegible] приємствах промисловості, будівництва і торгів
[illegible] податкових, фінансових і кредитних установах;
[illegible] ультурно-освітніх і лікарських установах, при гро
[illegible] та благодійних організаціях і товариствах,
[illegible] установах релігійного культу.

[illegible] ним з крупних відомчих архівів Харківщини
[illegible] – початку XX ст. був архів Харківського губерн
[illegible] правління (м. Харків). На сьогодні збереглося
[illegible] справа цього архіву за 1797-1918 рр.

Харківське губернське правління було засноване
[illegible] Указу Сенату від 12 грудня 1796 р. під наз
[illegible] Слобідсько-Українське губернське правління».
[illegible] р., після перейменування губернії в Харківську,
[illegible] змінено і назву установи. Це був другий ана
[illegible] губернатора по управлінню губернією, який підно
[illegible] вувався безпосередньо Сенату. На чолі правління
[illegible] загальне присутствіє, в якому головою був губер
[illegible] р, а членами – віце-губернатор, радники, асесор,

губернський землемір, губернський архітектор та лікар, ський і тюремний інспектори.

Губернське правління відало всіма основними питаннями управління губернією. Воно очолювало поліцію і керувало нею, відало тюрмами і в'язнями (до XX ст.), розв'язувало питання дворянського землеволодіння, станові, релігійні та питання підданства, а з 1865 р. до нього перейшли також справи будівництва та санітарно-медичного нагляду, а пізніше і ветеринарно-поліцейські. Діловодство губернського правління розподілялося на відділення (спочатку експедиції), а відділення – на столи.

На початку XX ст. у ньому були перше, друге, будівельне, лікарське і ветеринарне відділення. Припинило свою діяльність Харківське губернське правління на прикінці грудня 1918 р.

Широке коло діяльності губернського правління обумовило появу великої кількості документів, частина яких з часом поступала на постійне зберігання в архів губернського правління.

Невипадково в архіві Харківського губернського правління налічувалась велика кількість документів. Справа в тому, що згідно з «Установленням губернських правлінь» 1845 р., яке неодноразово публікувалось у різних виданнях «Зводу губернських установлень», було сказано, що в ньому крім архіву губернського правління мусили зберігатися діловодні документи канцелярії генерал-губернатора, губернатора, губернського прокурора і землемірів та архіви губернських комітетів і комісій.

Слід зупинитись ще на одній установі, яка відіграла дуже важливу роль у житті губернії. Це – канцелярія Харківського губернатора.

Вона була створена за указом Сенату «О новом раздeлении государства на губернии» від 12 грудня 1796 р. у зв'язку з перетворенням Харківського намісництва

[illegible] Слобідсько-Українську губернію, як виконавчий орган [illegible] українському губернаторі.

[illegible] була: Канцелярія Слобідсько-Українського цивільного губернатора. З 1 січня 1835 р. цивільного губернатора було призначено одночасно і військовим губернатором, назва канцелярії змінилася: Канцелярія Слобідсько-Українського цивільного губернатора [illegible] губернатора міста Харкова.

[illegible] 1835 р. Слобідсько-Українську губернію [illegible] іменовано в Харківську, відповідно до цього змінено [illegible] канцелярії губернатора. 28 лютого 1862 р. [illegible] посаду військового губернатора і з 1 березня [illegible] р. встановлено назву – Канцелярія Харківського губернатора, яка збереглася до її ліквідації.

[illegible] був найвищим представником влади [illegible]. Мав адміністративно-поліцейську, а до реформи у 60-х років XIX ст. – і судову владу. Очолював губернське правління, здійснював керівництво [illegible] політичним і економічним життям губернії, [illegible] діяльність місцевого апарату і громадських організацій.

[illegible] лютого 1906 р. по липень 1908 р. харківський губернатор [illegible] одночасно тимчасовим генерал-губернатором [illegible].

[illegible] призначався безпосередньо царем і підпорядковувався [illegible] Міністерства внутрішніх справ.

[illegible] канцелярії розподілялось на експедиції, [illegible] перейменовані у відділення або столи. За до[illegible] часу було 4 відділення: розпорядче, звітне, [illegible] і кримінальних справ.

[illegible] р. ліквідоване господарське відділення і орга[illegible] відділення в земських справах. 1872 р. у зв'язку [illegible] судовою реформою було ліквідоване кримінальне [illegible]. 1873 р. після введення нового міського по-

ложення, утворене відділення в міських справах. У 90-
роках XIX ст. відділення в земських і відділення в міс-
ких справах були об'єднані. 1879 р. з поширенням рев-
люційного руху в губернії створене секретне відділен-
ня (до цього часу справи про учасників революційного
руху проводились у звітному відділенні). 1886-1900 р.
існувало в єврейських справах відділення.

На початку XX ст. канцелярія губернатора склад-
лася з розпорядчого, звітного, секретного і в земських
та міських справах відділень. Зі вступом Росії в світову
війну 1914 р. створене реквізиційне відділення.

Канцелярія ліквідована Лютневою революцією у бе-
резні 1917 р.

Як ми бачимо, функції канцелярії губернатора дуже
широкі й важливі для життя губернії. Тут працював ве-
ликий апарат чиновників, в діяльності яких створюва-
лась значна кількість діловодних документів. Частин
з них надходила до архіву Харківського губернського
правління, де вони зберігалися до 1918 р.

На сьогодні фонд Канцелярії Харківського губерна-
тора – один з найбільших архівних фондів Державного
архіву Харківської області. Він налічує 96964 справ
за 1797-1917 рр.

Документи органів влади на території Слобідсько-
Української (Харківської) губернії та Харківського на-
місництва періоду другої половини XVII – початку XX ст.
зберігаються у Центральному Державному історичному
архіві України (м.Київ). Це фонди полкових канцелярій
Слобідської України, що відображають адміністративно-
господарчий військовий та адміністративний стан XVII-
XVIII ст. Бєлгородської, Сумської, Чугуївської та інших
«приказних ізб», архів Харківського намісницького прав-
ління (друга половина XVIII ст.); канцелярії Харківсько-
го і Воронезького генерал-губернатора; Управління на-
чальника Харківського військового поселення та інші.

Дослідні документи місцевих органів влади Слобід-
ко-Української (Харківської) губернії періоду після
[illegible] Харківського намісництва (починаючи
з 1781 р.) знаходяться на зберіганні в Державному архіві
[illegible] області.

Андрей Парамон

Очерк из истории села Булацеловка Змиевского уезда

Как это ни печально, но, наверное, никто и никогда не будет праздновать знаменательную дату этого не большого села расположенного в нынешнем Первомай ском районе Харьковской области. И пусть эта мален кая публикация скрасит праздничное одиночество Б лацеловки, прошедшее в 2006 г.

До 1775 г. земли южнее Старо-Украинской линии (Ефремовка, Алексеевка, Михайловка) и далее по гра нице реки Берека, принадлежали Запорожской Сечи По штату великороссийские однодворцы могли поль зоваться на пять верст этой территорией, но запорожцы разрешали вначале использовать им эти земли только для заготовки сена. Однако после 1769 г. у запорожцев вышел указ – отогнать москалей до Горелого пня на реке Берека. Урочище Горелый пень располагалось у нынеш него села Булацеловка.

Владельцем и основателем этого села был генерал-майор Илья Варламович Булацеля – выходец из мол давского древнего рода. Он перешел со своими подда ными под руководством правителя Молдавии и Вала хии князем Дмитрием Кантемиром на сторону русских Булацеля командовал молдавским гусарским полком в русско-турецких войнах конца XVIII ст. За свои за слуги щедро был одарен землями в Харьковском и Ека терославском наместничествах. В грамоте 1776 г упоминается пасека Булацелевская на реке Берека.

[illegible] в 1784 г. выдает свою дочь Ефросинью [illegible] Семеновского лейб-гвардии полка Сергея [illegible] дарит ей имение в Булацеловке. К этому году [illegible] построен красивый аккуратный домик [illegible] посажен приличный сад с плодовыми [illegible] и работал шинок при дороге.

[illegible] вдова Е.И. Гиржева выходит замуж за поруб[illegible] Африкана Максимовича Павлова. Род Павловых [illegible] предки его служили многим царям рос[illegible] В писцовых книгах значится Павел Гаврило[illegible], жалованный за службу в 1683 г. поместьями. [illegible] и его, в том числе и поручик Максим Иванович [illegible] служили русскому престолу в дворянской служ[illegible] чинах. Африкан Максимович дослужился [illegible] чина в Днепровском пикинерном полку, [illegible] выходит в Павлоградском легкоконном (впо[illegible] гусарском полку). Его дважды избирают пред[illegible] Павлоградского уездного дворянства. И кто [illegible] может быть, избрали бы и в третий раз, но все име[illegible] после указа 1824 г. оказались в Змиевском [illegible] Слободско-Украинской губернии. Это село Пав[illegible] (Лозовской район), села Максимовка и Булацелов[illegible] (Изюмский район), Африкановка (Барвенковский [illegible]). Вместе с женой Павлов закладывает в Булаце[illegible] небольшой, но удивительный парк. Разбивал парк [illegible] в Харькове француз Де Брикс. Имел он фор[illegible] вида, в центре располагалась прелестная беседка, [illegible] лучами расходились во все стороны дорожки. [illegible] доме был устроен большой зал для танцев, а у его [illegible] огромные цветники. Во время приемов у предво[illegible] гостям, отдыхающим от танцев, легкий вечерний [illegible] приносил удивительные стенные ароматы, сме[illegible] с ароматом роз.

Одна помещица Ксения Зеленская (владелица села [illegible]) была частой гостьей у Павловых и в своих

письмах упоминала божественные вечера у предво
теля. Другим помещиком, который часто посещал э
дом, был надворный советник Аким Петрович Бе
ев – городничий г. Павлограда, а также его племянни
Иван Семенович Беляев (сотник) и Алексей Семенов
(коллежский асессор). В новогодную ночь 1807 г. пус
ли в небо над Булацеловкой шутихи и другие фейерв
ки. Одна из ракет упала под ноги Ефросинье Ильинич
Павловой и потухла. Она расценила это как знак свы
и решила строить в Булацеловке церковь. Второго янв
ря 1807 года Павлова подает прошение в Екатеринослав
скую духовную консисторию с просьбой разрешить
построить каменную однопрестольную церковь. Сре
прочего говорится и о том, что ближайшая церковь н
ходится во владельческом селе Отрада, но во время пол
водья туда не доберешься в течение одного-двух месяце
В таких же условиях находятся и крестьяне капитана З
ленского (156 мужских душ в деревне Зеленой) и сотн
ки Беляева (105 мужских душ в деревне Беляевка). Уч
тывая то, что в Булацеловке было 329 мужиков, а во все
трех селах 430 женщин, то приход Булацеловской Воскре
сенской церкви составил бы 1020 человек в 147-и двора
Такого количества населения вполне было достаточн
для организации строительства новой церкви, и 12 ию
1807 г. вышел Указ императора о разрешении на строи
тельство этой церкви. 2 февраля 1819 г. она была освяще
на протоиереем Павлоградским Василием Башинским
Беляевы и Зеленские с огромным энтузиазмом прин
лись помогать строительству, с 1809 г. к ним присоеди
нились помещики Гарины и Алфераки (владели часты
деревни Крестовой, она же Максимовка). Из земельны
наделов помещиков для священников и церковнослужи
телей было отмежевано 33 десятины земли.

Беляевы и Павловы во всем помогали друг другу. И
связывали семейные узы, а также добросердечные отно

[illegible] Помещик Максим Африканович Павлов был же-
[illegible] Ивановне Беляевой и владел вместе с ней
[illegible] и Доброполье, Добролюдской и частью дерев-
[illegible] (все расположены вдоль реки Берека
[illegible] ком районе).

[illegible] за участие в русско-турецкой войне по-
[illegible] М.А. Павлов был награжден орденом «Св. Ан-
[illegible] Была у него только одна слабость –
[illegible], из-за чего успел наделать много долгов.
[illegible] он продал отцовский дом и красивый парк все
[illegible] Новой владелицей части Булацеловки
[illegible] коллежского асессора Екатерина Павловна
[illegible] Вторая часть села оставалась за дочерью Пав-
[illegible] Александрой Максимовной, которая вышла замуж
[illegible] Гаврилу Кондратьевича Афанасьева. Афа-
[illegible] выходцы из великороссийских однодворцев
[illegible] Алексеевка. Во время службы в Екатеринослав-
[illegible] войске (1787-1796 г.г.), Николай Агафоно
[illegible] дослужился до чина хорунжего. Это дава-
[illegible] ственное дворянство, а за храбрость в 1789 г.
[illegible] подарены 1100 десятин земли (прилегали к да-
[illegible] Алексеевка). Вот его внук и породнился с Павло-
[illegible] А.М. Павловой отошел второй деревянный дом
[illegible] сад, который тоже постепенно был превра-
[illegible] ор, со множеством дорожек и цветников, а также
[illegible] ренный завод и шинок.

[illegible] и частью с. Булацеловка владела семья кол-
[illegible] советника Михаила Ивановича Ильенко. Он
[illegible] крупный завод мериносовых овец (до 4 тысяч
[illegible] Последним из владельцев Булацеловки значит-
[illegible] в 1895 г. – Евгений Михайлович Ильенко.

[illegible] в Булацеловке в разное время проживали кор-
[illegible] Акадовский, губернский секретарь Максим
[illegible], капитан-лейтенант Семен Зеленский и дру-

После реформы 1861 г. крестьяне постепенно вы
пают окрестные земли, и в 1914 г., когда здесь проис
дит пожар, село уже полностью принадлежит крест
нам, а земель в окрестностях с полурекой Берекой бы
более 1500 десятин. Здесь же имелось церковно-прих
ское училище. В 1917 г. в этом училище училось 104
ловека, при школе в отдельной квартире жила учите
ница Пелагея Баранова. Училищу помогало Булацело
ское потребительское общество.

Среди прочих исторических фактов, я бы хотел
метить, что верующие Булацеловки в 1923 г. предло
ли Алексеевскому райисполкому отремонтировать бы
шее училище под школу в обмен на возвращение до
священника. Райисполком согласился, но впоследст
заместитель председателя Сирохин был наказан и до
вор оказался расторгнут.

В 1928 г. священник Василий Александрович Ястре
ский (1861 г. р.), псаломщик Иван Степанович Тищен
(1865 г. р.) и церковный староста Павел Константинов
Литвинов (1861 г.р.) были лишены избирательных пр
вместе со своими семьями. К 1930 г. с Булацеловск
церкви сняли колокола и здание закрыли. Удивите
но, но еще до начала Великой Отечественной войны, о
стояла не разобранной.

В феврале-марте 1930 г. из Булацеловки высла
как кулаков три семьи Онопченко, а также семьи Пен
го, Иваницы и Бережного.

Печальные события происходили у Булацелов
в мае 1942 г., когда в ходе неудачной Харьковско-Барв
ковской операции Красной армии в котел попали т
советских армии. В небольшом лесочке у Булацелов
была окружена немцами небольшая моторизовани
часть из группы Попова, отходившая в середину ко
из под Красноград. Оставшись без радиосвязи, горю
го и с малым числом боеприпасов подразделение при

[illegible] последний бой, отказавшись сдаваться в плен.
[illegible] короткого боя взятые в плен бойцы и командиры
[illegible] расстреляны во дворе у полуразрушенной церкви
[illegible]. Их останки были перенесены в брат-
[illegible] только в 1998 г.

[illegible] короткая историческая летопись этого села.
[illegible], что лишь часть его огромного прошлого.
[illegible] материалов Государственного архива Харьков-
[illegible] есть еще много интересных документов,
[illegible] в ходе своей дальнейшей публикации.

Борис Зайц
Вікторія Іващен

«Художниця європейського значення»: Штрихи до біографії Зінаїди Серебрякової
(До 40-річчя з дня смерті)

У квітні 2006 р. аукціонний дім «Крістіс» пр
вів у Нью-Йорку (США) «російські торги», що зібра
15 мільйонів доларів. Найдорожчим лотом стала датова
1931 р. картина Зінаїди Серебрякової «Спляча оголена
Експерти оцінювали полотно у 300 – 400 тисяч долар
однак вона була продана невідомому колекціонеру за р
кордну для художниці ціну – 1,416 мільйона доларів.

Зінаїда Євгенівна Серебрякова належала до пле
ди блискучих майстрів російського мистецтва XX
Вона прожила довге життя, пізнала і визнання сво
таланту, і гіркоту втрат, врешті-решт поділивши дол
багатьох співвітчизників, які після 1917 р. опинили
в еміграції. Більша частина життя видатної художни
пройшла за кордоном, однак чимало щасливих і су
них подій пов'язали її зі Слобожанщиною, Харково
і Харківським університетом.

Народилася Зінаїда Серебрякова (Лансере) 30 лис
топада (за старим стилем) 1884 року в с. Нескучн
у тридцяти верстах від Харкова, де був маєток її батьків
Вона походила зі знаменитої родини художників, скуль
пторів, архітекторів Бенуа – Лансере. Її дід Микола Ле
онтійович Бенуа був професором, академіком, головою
Петербурзького товариства архітекторів, дядько Олек
сандр Миколайович Бенуа – знаменитим художником

Євген Олександрович Лансере – відомим скуль-
пор Микола Євгенович – талановитим архітек-
брат Євген Євгенович – визнаним майстром у га-
графіці, живопису монументально-декораційного
мистецтва.

З.Є.Серебрякова. Початок 1900-х рр.

майбутньої художниці, коли
їй було два
роки, Мати, Катерина Миколаївна
(уроджена
Бенуа) з шістьма
дітьми переїхала
до Петербурга.
Тут родина
жила у домі
Леонтія
Бенуа, де
була творча
атмосфера та захо-
дилися значним
культурним
життєтвором.

Перед Зінаїдою Лансере ні-
коли не стояла
проблема вибору
професії: вона
з дитинства знала,
що присвятить своє життя живопису. Після закінчен-
ня Олексинської жіночої гімназії Зінаїда почала від-
відувати приватну художню школу легендарної ме-
ценатки княгині М. К. Тенішової, де її навчанням ке-
рував І. Ю. Рєпін. Надалі вона вдосконалювала свою

майстерність у студії відомого портретиста Й. Е. Б
за. Були також подорожі Європою і знайомство з к
щими музеями світу. Найбільше Зінаїду Лансере
кавили роботи італійських майстрів. Утім, справжн
джерелом натхнення для молодої художниці с
батьківський маєток.

Починаючи з 1898 року сім'я Лансере щоліта бува
у Нескучному. З ним було пов'язано близько двадц
років творчого життя. Красвиди Нескучного, порт
ти рідних та близьких, серія портретів селянок – усь
більш як 40 картин оспівували цей мальовничий куточ
Невдовзі прийшло і справжнє визнання: у 1910 р. на
ставці Союзу російських художників молода, 25-річ
художниця виставила роботу «За туалетом», що відра
привернула до себе загальну увагу. Через п'ять років
дожницю запросили взяти участь у розписуванні Каза
ського вокзалу у Москві, а наприкінці січня 1917 р. Ак
демія мистецтв висунула кандидатуру З.Є. Серебряко
у числі чотирьох відомих російських художниць-жін
на звання академіка. На жаль, балотування, призначе
на жовтень 1917 р., не відбулося.

Радість життя, гармонія, чистота, що їх випромін
ють картини Зінаїди Серебрякової, були продовжен
по-справжньому щасливого родинного життя худож
ці. Восени 1905 р. Зінаїда Євгенівна одружилась з да
нім другом і сусідом, інженером-путійцем Борисом Ан
толійовичем Серебряковим. Цьому передували серйо
ні хвилювання і труднощі: Б.А. Серебряков доводив
Зінаїді Лансере двоюрідним братом, до того ж Зінаї
була римсько-католицького сповідання, а Борис – пр
вославного. Лише після багатьох поїздок до Бєлгоро
і Харкова духовна влада дала дозвіл на брак. Наступ
чотирнадцять років Зінаїда Серебрякова завжди згад
вала як найщасливіші: люблячий чоловік, четверо діте
пасичене творче життя.

революційні події 1917 р., громадянська війна заста
ла З. Серебрякову у Нескучному з дітьми її матір'ю.
Перемогу листопада 1919 р. вона переїхала до Харко
ва. Останній затишок родини Серебрякових залишив
ся минулому. Великий будинок у Нескучному разом
з ним роботами художниці згорів. На два роки зник
колишній чоловік Зінаїди Євгенівни. Пізніше з'ясувалось,
що він жив у Москві і, працюючи інженером-путійцем,
брав участь у будівництві залізниці Уфа – Оренбург.
В 1919 р. Борис Анатолійович отримав триденну від
пустку, але коротка зустріч обернулась на трагедію:
на зворотному шляху він занедужав, повернувся до Хар
кова і через кілька днів помер від висипного тифу. Тепер
Серебрякова повинна була утримувати велику родину.

На допомогу Зінаїді Євгенівні прийшли харківські
друзі. На початку 1920 р. Харківський губернський ко
мітет охорони пам'яток мистецтва і старовини (ГУБ-
ОХПАМС) запропонував створити на базі Музею ви
тончаних мистецтв Харківського університету, в якому
були зосереджені картини, скульптура XIX – XX ст.,
а також результати археологічних розкопок, ряд про
фесійних музеїв. За організацію археологічного музею
взявся проф. О.С. Федоровський. Посаду художниці
запропонував відомого мистецтвознавця, завідуючого
кафедрою теорії та історії мистецтва Харківського уні
верситету проф. Ф.І. Шміта. Федоровський запропо
нував З.Є. Серебряковій.

І до цього часу не забуду, яке сильне враження
на мене справили її прекрасні променисті очі. Незважа
ючи на велике горе (вона недавно поховала палко кохо
ну людину чоловіка) і непереборні труднощі – четверо дітей
[illegible]! – вона виглядала значно молодшою за свої літа.
Обличчя вражало свіжістю красок. Глибоке внутрішнє
життя, яким вона жила, надавало такої зовнішньої
привабливості, опиратися якій не було жодної можливос

ті», – так через багато років згадувала свою першу з
стріч з Серебряковою заступник завідуючого археол
гічним музеєм Г. І. Тесленко*.

У музеї Серебрякова готувала великі табли
для експозиції: малювала фарбами знаряддя пра
предмети побуту, прикраси різних археологічних кул
тур – кам'яного віку, скіфів, хазарів, слов'ян; допомаг
ла О.С. Федоровському з ілюстраціями до книги «Ар
хеологія Слобідської України». Коштів на проведен
археологічних розкопок музей не мав, але, прагнуч
поповнити експозицію, члени археологічного семінар
влаштовували експедиції на Донецьке городище – ра
ньослов'янське поселення VIII – XIII століть, розташо
ване на правому березі р. Уди на окраїні м. Харкова (по
близу залізничної станції Карачовка). Там на поверхн
можна було знайти чимало пам'яток минулого. Ходил
пішки, оскільки на залізниці лютував тиф. З.Є. Сере
брякова, часто разом зі старшими дітьми – Євгено
та Олександром, також брала участь у цих походах.

Співробітники музею відзначали, що у художни
було достатньо вільного часу для творчості. У цей час Се
ребрякова написала ряд портретів своїх знайомих і дру
зів по роботі в археологічному музеї та ГУБКОПМІСі
Р.А. Барсукової (зараз портрет зберігається у Пермській
художній галереї); члена музейної секції ГУБКОПМІСа
завідуючої Центральною художньою історичною бібліо
текою і бібліотекою археологічного музею, у майбутньо
му – відомого мистецтвознавця О. О. Нікольської (пор

* У подальшому Г.І. Тесленко закінчила аспірантуру, працювал
у науково-дослідному інституті геології при Харківському університет
у Харківському педагогічному університеті, інституті геологічних нау
АН Узбецької РСР.

** З. Є. Серебрякова, як художниця археологічного музею, була чле
ном музейної секції ГУБКОПМІСа.

[illegible] ленний у Російському музеї в Петербурзі); ак
[illegible] члена археологічного семінару, секретаря ар
[illegible] ної секції і члена архітектурно-монументальної
[illegible] ГУБКОПМІСа В. М. Дукельського – згодом відо
[illegible] фіка, який після від'їзду з Харкова працював у фі
[illegible] чному інституті АН СРСР у Ленінграді (пор
[illegible] зберігається
[illegible] ському художн
[illegible] музеї); члена
[illegible] ної та му
[illegible] секції ГУБ
[illegible] Г. І. Тес
[illegible] До речі, Се
[illegible] створи
[illegible] портрети Га
[illegible] Іларіонівни.
[illegible], написаний
[illegible] році в Петер
[illegible] сни Г.І. Тес
[illegible] у 1987 році
[illegible] до Харків
[illegible] художнього
[illegible]

Автопортрет у шарфі. 1911 р.

[illegible] початку Се
[illegible] пра
[illegible] з натурою
[illegible] ному залі
[illegible] ситету, не
[illegible] ному на склад, де серед іншого зберігались
[illegible] На цьому яскравому тлі було зроблено чима
[illegible] дильовок. Навесні 1920 р. музей отримав власне
[illegible] щення – просторий світлий зал з колонами. Умо-

[illegible] В. Тесленко – вихованець геолого-географічного факультету
[illegible] ського університету, професор.

ви для роботи були прекрасні, але лише в теплі пор
року. Взимку, за згадкою Г.І. Тесленко, «температур
у приміщенні нижче нуля, чорнила замерзають. Пал
ці у всіх поопухали, у тому числі і у Зінаїди Євгеніє
І на такому тлі – бадьоро-піднесений настрій».

Жила родина Серебрякових – Лансере на друг
му поверсі двоповерхового будинку по вулиці Ко
торській, 25. Цей тимчасовий притулок – три кімнат
та тераса, відбився у чудових дитячих портретах ць
го періоду – «На терасі в Харкові», «Карткова хатка
«Хлопчаки у матроських тільняшках». Вечорами у ц
квартирі збиралися знайомі та друзі.

Однак постійна боротьба за виживання виснаж
вала молоду жінку. У той час, коли її заробітна плат
становила 5 800 карб., фунт масла на ринку коштув
5 400 карб. Серебрякова прагнула повернутися до П
трограду, і нарешті восени 1920 р. вона отримала запр
шення перевестися на службу до Петроградського від
лу музеїв або обійняти місце професора в Академії ми
тецтв. У грудні 1920 р. Серебрякови – Лансере приїхал
до Петрограда і оселилися на квартирі Бенуа.

За свідоцтвом матері художниці, Зінаїда Євгені
на відмовилась від музейної та викладацької робот
Вона вступила на службу до майстерень наочних посо
ників, виконувала окремі оформлювальні замовлен
і, як і раніше, постійно писала. У ці роки з'являютьс
нові портрети членів родини і друзів, прекрасні пейза
та інтер'єри відкритих для відвідування палаців Ца
ського Села та Гатчини. Новим захопленням З. Є. Сер
брякової став казковий світ балету. Отримавши дозв
бувати за кулісами колишнього Маріїнського театр
Зінаїда Євгенівна створила цілу низку надзвичайно ви
тончених балетних портретів і композицій.

У 1924 р. З. Є. Серебрякова взяла участь у велик
виставці російських художників в Америці, що бу

[illegible]лштована з метою матеріальної допомоги худож-
[illegible]ам. Два з чотирнадцяти поданих Зінаїдою Євге-
[illegible]ною на цю виставку полотен були продані відразу,
[illegible]ожниця прийняла рішення про переїзд за кордон,
[illegible] Парижа. Вона сподівалась знайти там приватні за-
[illegible]чення, влаштувати виставку, продати картини
[illegible]найшвидше повернутися додому. Однак доля ви-
[illegible]ла по-іншому.

Чужина зустріла російську художницю непривітно:
[illegible]ний час не було майстерні, і З. Є. Серебрякова зму-
[illegible] була винаймати маленькі кімнати у дешевих го-
[illegible]; більшість часу проходило у пошуках замовлень.
[illegible]ваючи на несприятливі умови, художниця пра-
[illegible] надзвичайно плідно. Щоліта Серебрякова виїж-
[illegible] до Бретані, на південь Франції, або до Швейцарії.
[illegible], напевне, найяскравіші згадки залишили поїздки
[illegible] р. і 1932 р. до Марокко. Мусульманські закони за-
[illegible]ють зображати людей, і Серебрякова за невелику
[illegible]ну «ловила» моделі, малюючи швидко, з великим
[illegible]ненням жінок-мусульманок, африканців у бурну-
[illegible] арабські кочовища, природу півночі Африки.

У 1920 – 1930-х роках у Франції, Бельгії, Велико-
[illegible]ії відбулось декілька персональних виставок
[illegible] Серебрякової. Преса схвально відгукнулась про
[illegible]ти російської художниці, однак у час загального за-
[illegible]ення абстрактним мистецтвом її полотна продава-
[illegible] вкрай погано.

Більшість коштів Зінаїда Євгенівна висилала до Ро-
[illegible]. Страждаючи від розлуки з родиною, вона в 1925 р.
[illegible]ла до себе сина Олександра, а в 1928 р. – молодшу
[illegible]ку Катю. Євген та Тетяна залишились з бабусею в Ле-
[illegible]ніграді. Серебрякова мріяла про возз'єднання родини,
[illegible] повернення на Батьківщину, але спочатку на заваді
[illegible] робота, а згодом – Друга світова війна, окупація
[illegible] Парижа німцями, важка хвороба. З дочкою Тетяною Се-

ребрякова зустрілась лише через 36 років, коли та у квітні 1960 р. приїхала до Парижа.

Останні 25 років З.Є. Серебрякова не виставлялась. Тому справжнім подарунком для 80-річної художниці стала її персональна виставка, що відкрилась у травні 1965 р. у Москві, а згодом була перевезена до Києва та Ленінграда. Успіх виставки був надзвичайним: Серебрякову порівнювали з Боттичелі та іншими великими майстрами. Це було справді тріумфальне повернення на Батьківщину.

«Одна з найвизначніших російських художниць епохи», видатний майстер «європейського значення», як називала Зінаїду Євгенівну Серебрякову французька преса 1920-х рр., померла 19 вересня 1967 року в Парижі і була похована на російському кладовищі в Сент-Женевьєв-де-Буа.

На жаль, інформації про перебування родини Лансере на Харківщині обмаль. Сподіваємось, що рано чи пізно в Державному архіві Харківської області будуть виявлені документи, пов'язані з харківським періодом життя З. Є. Серябрякової.

Література:

1. Державний архів Харківської області. Ф. Р-4635. Оп. 1. Спр. 45.

2. Зайцев Б., Латишева В. Археологический музей Харьковского университета // Вестник Харьковского университета. – 1992. – № 362. – С. 103 – 110.

3. Зинаида Серебрякова. Письма. Современники о художнике / Авт.-сост. В.П. Князева. – М.: Изобр. искусство, 1987. – 301 с.

4. Серебрякова Зінаїда Євгенівна // Митці України. – Київ, 1992. – С. 525.

5. Можейко И. Зинаида Евгеньевна Серебрякова // 100 знаменитих харків'ян. – Х.: Фактор, 2004. – С. 235-237.

А.В. Кравцов
(Санкт-Петербург)

Слободско-украинские дворяне Жуковы

По давних упоминаний матери мне было известно, что ее мать Любовь Аполлоновна, урожденная Жукова, происходила из дворян. Сохранилось свидетельство о рождении бабушки в 1879 г. в г. Богучар Воронежской губернии. Бабушка умерла, когда ей было 71, а мне 11 лет, я с ней общался. Несмотря на интерес и уважение к истории в семье, история самой семьи оставалась «потаенной» всегда вне обсуждения, о ней не говорили.

С некоторых пор попытка описать историю семьи стала мной ощущаться как долг, обязанность по отношению к моим родителям, в какой-то мере компенсировавшая необходимость их опасливого молчания и моё детское нелюбопытство в молодости. К сожалению, это ощущение пришло слишком поздно, когда спрашивать стало некого, т.к. ушли люди, реально что-то знавшие: старшая сестра матери Нина Николаевна Холина († 1901 – † 1980) и мать – Наталья Николаевна Холина († 1909 – † 1981).

Поиск Жуковых в Адрес-календаре Воронежской губернии обнаружил отца бабушки, Аполлона Васильевича Жукова, заведывавшего воспитанием молодых солдат в Богучарском уезде. По общероссийскому Адрес-календарю я видел, что с 1894 г. он был уездным воинским начальником в г. Жиздра Калужской губернии, имел чин полковника. Знал, что в начале 20-го века и до конца Великой Отечественой войны бабушка жила в Ельце. По этой причине довольно долго я искал «своих» Жуко-

вых в делах о дворянском достоинстве фонда 1343 РГИА ограничиваясь Центральной Россией. Из 90 дел «О дворянстве рода Жуковых», имеющихся в описи 21, просмотрел 42 и ничего не нашел. Запросил Государственный Военно-Исторический архив о полковнике Аполлоне Васильевиче Жукове, и с удивлением узнал из присланной оттуда справки, что Жуковы мои – из харьковских дворян! Это позволило довольно быстро разыскать в фонде 1343 Департамента Герольдии Сената дело о дворянстве Василия Марковича, отца Аполлона Васильевича, а затем и послужные списки Василия Марковича и его брата Аполлона Марковича, в фонде 1349. Самым «древним» прямым предком моим по этой линии оказался бабушкин прадед Марк Петрович Жуков (*1754), помещик и чиновник. Это было чрезвычайно интересно, т.к. я никогда про него не слыхал, как и про Василия Марковича.

Через какое-то время, когда радость от этого открытия улеглась, я, естественно, начал задумываться, а нельзя ли копнуть ещё глубже? Стал просматривать Дворянские Родословные Книги Слободско-Украинской (Харьковской) губернии и наткнулся на некоего Григория Петровича Жукова[1], 42-х лет, у которого был брат Марко 25-ти лет! Было ясно, что это и есть мой Марк Петрович. И время совпадает (около 1780). Это означало, что надо искать Григория Петровича в делах о дворянстве. К тому времени я уже просмотрел (хотя и достаточно поверхностно, т.к. искал я тогда Аполлона) довольно много дел о дворянском достоинстве Жуковых по Слободско-Украинской губернии, и у меня было ощущение, что когда-то я такого человека встречал, с упоминанием документов времён ещё донетровских. Нужно было снова внимательно изучить все 15 дел о дворянском достоинстве Жуковых по Харьковской губернии, обращая, по возможности, внимание на резоны Герольдии в отношении достаточности представленных документов.

Рис. 1

Готовых «генеалогических деревьев» в делах практически не было. Наиболее полное из них[2] приводилось в двух наиболее объемных делах 2436 и 2442 и сопровождалось подтверждением «старожилых дворян» Предводителя дворянства Харьковского уезда, а также свидетельством Харьковского Уездного Суда. Оно показано на Рис. 1, именно на него далее следуют ссылки на номера персонажей. Таблица датируется примерно 1787 годом, по крайней мере, именно в это время ее подписали Григорий Осипович (№ 21), Лев Осипович (№ 22), Данила Тихонович (№ 14) и Корней Яковлевич (№ 13) Жуковы[3]. Такие документы принимались к рассмотрению «по уважению тому», как пишет один

из просителей, Андрей Васильевич Жуков[4], что «церковных актов за неимением в Харьковской Епархии метрических книг, современных потомству родонач-альника Демьяна... взять не из чего». Действительно, лишь два-три свидетельства о рождении датированы 1787-1788 гг., основная масса появляется только в начале XIX в. Ни Марка, ни братьев его Ивана и Григория в Таблице не было, хотя все они и фигурировали в многочисленных документах.

Надо сказать, что в чтении резолюций Герольдии тоже были проблемы. Если губернские чиновники, посылавшие материалы в Герольдию, старались писать понятно, то столичные себя этим не обременяли, и писали как Бог на душу положит, считая, видимо, что начальственные каракули обязаны понимать все.

При исследовании 15-ти упомянутых дел меня ждали совершенно неожиданные открытия по части брака в работе чиновников. Например, в деле 2432 дети умершего Степана Григорьевича Яков и Николай (все – Жуковы) обращаются в Харьковское дворянское депутатское собрание с просьбой выдать им свидетельства о дворянском достоинстве их предков. Приводят при этом документы на отца, Степана Григорьевича, и деда Григория Петровича. И тут же, через несколько страниц[5], приводятся родословные (совсем маленькие, человек 6, как бы «ствол древа»), в которых отцом деда указан Иван! И никакая Герольдия этого не замечает, хотя такое дерево в деле приводится *дважды*, один раз Яковом, а другой – Николаем! И это отнюдь не единичный случай. В деле 2442 потомки Николая и Якова Львовичей приводят документ о своем предке Льве Осиповиче (№ 22), а много позже опекун детей Василия Львовича, родного брата Николая и Якова – о Льве Ивановиче! Работа была не простая, т.к. помимо этих очевидных промахов, надо было разобраться с изобилием Григориев,

Николаев и Василиев, принимая во внимание, что в документах XVIII века (да часто и XIX) далеко не всегда упоминалось отчество. По этой причине, кстати, весьма важно было при анализе информации учитывать не только имя, но и чин персонажа, хотя это помогало не всегда. Например, один и тот же послужной список отставного прапорщика Григория Жукова в одном месте предъявляется как документ о Григории Осиповиче (он тоже был прапорщик), а в другом – как о Григории Петровиче! Подобные случаи, с моей точки зрения, требовали правдоподобного объяснения. К счастью, «расценить» прапорщиков Григориев все-таки удалось. Их действительно было два, и на каждого был документ. Григорий Осипович (№ 21, * ок. 1747) служил в Харьковском солдатском полку с 1758 г. и был отставлен из полковых обозных 28.07.1777 с награждением чином прапорщика[6], у него был сын Григорий. Григорий же Петрович (* ок. 1742) служил в Курском пехотном полку и был отставлен 3.04.1786 прапорщиком из сержантов[7]. У него были сыновья Моисей, Степан и Дмитрий[1]. Вышеупомянутая «странная» родословная Григория Петровича оказалась четко исправляемой при помощи вставки недостающего звена – Петра Ивановича (№ 9а) между Григорием и Иваном. Подобным же образом образовался «Лев Иванович»: когда потребовалось оформлять дворянские документы на младших внуков Льва Осиповича (№ 22), их родителей уже не было в живых, а опекун, по-видимому, был не в курсе и пропустил в родословной[8] недостающее звено – Осипа Ивановича (№ 10). Таким образом, «Лев Иванович» так и не реализовался, оставшись не замеченным Герольдией фантомом. В довершение ко всему, у одного из предков было *два* сына Ивана. Один из них (№ 4) был сотенный хорунжий, а другой (№ 5) – сотник[9].

Мне здорово повезло в том, что имя Марк было единственным. Он долго жил, долго служил и встречался

в разных делах. Единственным оказался и губернский регистратор Иван, хотя о нём информации было гораздо меньше (в деле иногда упоминался документ о нём однако самого документа не оказывалось). Удачей оказалось и то, что удалось разобраться с прапорщиками Григориями. Они встречались в делах многократно (я нашёл пять одинаковых послужных списков Григория Петровича), но всегда даты производства в следующий чин и отставки точно совпадали или с документами Осиповича, или Петровича.

Довольно часто харьковские Жуковы ссылались на документы, предоставленные вдовой Петра Осиповича (№ 20), Настасьей Григорьевной. Дело, видимо, было в том, что эти документы не вызывали нареканий в Герольдии, и податели их безотказно вносились в Дворянскую родословную книгу, в 6-ю ее часть. У меня были поначалу основания считать, что Настасья Григорьевна – мать Марка Петровича, т.е. мой прямой предок. Однако везде, где Настасья Григорьевна упоминалась, говорилось, что она была внесена в Книгу «с потомством», которое нигде не раскрывалось. Возможно, её потомство было сплошь женского рода? Дата внесения в ДРК Настасьи с потомством[10] (3.12.1787) не совпадала с датой внесения Григория, Ивана и Марка[11] (6.03.1788). Наконец, в прошении Григория, Ивана и Марка Петровичей[12] на неё ссылаются как на «тётку» (что в данном случае означает, по-видимому, лишь старшую родственницу).

Петровичей было всего трое: один из них мой Марк, (*1754), губернский регистратор в 1787 г., его брат отставной прапорщик Григорий (* ок. 1742), и Иван (* ок. 1749), губернский регистратор в отставке. В родословной (Рис. 1) фигурировало только два Петра, Петр Осипович и Петр Федорович, причем последний, (№ 12) был в указанное время малолетний. Петр Осипович, однако, тоже не годился в отцы ни Григорию,

ни Ивану, поскольку, согласно Указу Государственной военной коллегии об отставке[13], родился примерно в 1735 году. Таким образом, Петров, на первый взгляд, был маловат. Однако в деле 2442 было упомянуто духовное завещание[14] «Соколовского уже отставного сотника Ивана Николаевича Жукова (№ 5) (Духовная запись без означения года, месяца и числа), где он признает Дарью своею женою, а Иосифа (№ 10), Василия, Николая (№ 9), Петра, Екатерину, Агафию и Марию своими детьми, коим завещал все свое движимое и недвижимое имение». Эту духовную запись засвидетельствовали подписями попы Успенской и Архангельской церквей слободы Соколово, и четыре обывателя. Происхождение губернского регистратора Марка и прапорщика Григория от Петра Ивановича (№ 9а) подтверждается и тем, что оба они упоминаются как двоюродные братья Василия Николаевича[4] (№ 19а).

Документы, представленные потомками губернского регистратора Ивана Петровича[15] свидетельствуют, что его дед – сотник Иван Николаевич (№ 5). Таким образом, естественно предположить, что Иван Петрович – родной брат Марка и прапорщика Григория. Это объясняет их совместное обращение в Харьковское дворянское депутатское собрание в октябре 1787 г.

Весной 1788 Харьковское дворянское депутатское собрание рассмотрело прошение прапорщика Григория Петровича и губернских регистраторов Ивана и Марка (Петровичей) Жуковых о внесении их в Дворянскую Родословную Книгу[12,11] и внесло их с потомством в 6-ю часть Книги 6 марта 1788 г. У Марка тогда потомства еще не было, а у Ивана Петровича были сыновья Алексей, Семен и Кирилл[16].

Литература и источники:

1. РГИА Ф. 1343, оп. 51, ед.хр. 548, лл. 47, 48.
2. РГИА Ф. 1343, оп. 21, ед.хр. 2436, лл. 35, 80; ед.хр. 2442, л. 103.
3. РГИА Ф. 1343, оп. 21, ед.хр. 2436, л. 35.
4. РГИА Ф. 1343, оп. 21, ед.хр. 2442, лл. 25-29.
5. РГИА Ф. 1343, оп. 21, ед.хр. 2432, лл. 5, 18.
6. РГИА Ф. 1343, оп. 21, ед.хр. 2436, л. 33об.
7. РГИА Ф. 1343, оп. 21, ед.хр. 2432, л. 2; д. 2436, лл. 30 об.-31, 72-73 об.; д. 2442, лл. 95 об.-96.
8. РГИА Ф. 1343, оп. 21, ед.хр. 2442, л. 133 об.
9. РГИА Ф. 1343, оп. 21, ед.хр. 2442, л. 103.
10. РГИА Ф. 1343, оп. 21, ед.хр. 2431, л. 17 об.
11. РГИА Ф. 1343, оп. 21, ед.хр. 2431, лл. 21-22.
12. РГИА Ф. 1343, оп. 21, ед.хр. 2431, л. 19.
13. РГИА Ф. 1343, оп. 21, ед.хр. 2436, лл. 25-25об.
14. РГИА Ф. 1343, оп. 21, ед.хр. 2442, лл. 33-34.
15. РГИА Ф. 1343, оп. 21, ед.хр. 2442, л. 149.
16. РГИА Ф. 1343, оп. 51, ед.хр. 542, № 584.

(Закінчення статті у наступному випуску).

З ДОСВІДУ РОБОТИ

Ольга Гнезділо

Сторінками архівного життя

02 липня 2007 р. на черговому засіданні колегії Державного архіву Харківської області розглянуто наступні питання:

Виставка «До відзначення 90-річчя створення системи архівних установ України». Заступник директора ДАХО О.С. Підкопаєв і працівники архіву ознайомлюються з документами, представленими на стендах у холі держархіву (вул.Мироносицька, 41). Вересень 2007р.

1. Про стан організації діловодства та стану збереженості документів Національного архівного фонду

в архівних підрозділах управлінь Харківської обласної державної адміністрації. Доповідач – начальник відділу формування НАФ та діловодства Л.О. Михасенко.

2. Щодо проблемних питань розсекречення документів колишнього СРСР у Держархіві Харківської області. Доповідач – начальник відділу кадрової та режимно-секретної роботи Л.Я. Євтушенко.

Начальники відділів ДАХО доповіли про підсумки роботи відділів за перші п'ять місяців поточного року.

Головний спеціаліст відділу організації та координації архівної справи ДАХО Т.В. Іванська знайомить студентів ХНУ ім. В.Н. Каразіна з архівними документами, що представлені на виставці присвяченій 130-річчю російсько-турецької війни 1877-1878 рр 24 жовтня 2007р.

Були визначені першочергові завдання та напрями подальшої діяльності архіву.

05 липня 2007 р. на XVI-й сесії V скликання Харківської обласної ради затверджено обласну Програму підтримки розвитку архівної справи на 2007-2010 рр.

10 липня 2007 р. у ході одноденного робочого візиту Голови Державного комітету архівів України О.П. Гінзбург до м. Харків відбулася її зустріч з колективом ДАХО. О.П. Гінзбург розповіла про стан розвитку архівної справи в Україні, визначила проблемні питання архівної галузі.

20 липня 2007 р. на місцевому каналі S-TET у новинах показано інтерв'ю з директором Держархіву Харківської області Л.М. Момот, в якому йшлося про прийнятт-

ю сесією Харківської обласної ради Програми підтримки розвитку архівної справи на 2007-1010 рр., проблеми приміщеннями архіву та про основні завдання, які стоять перед архівом.

На **початку вересня 2007** р. вийшли з друку нові видання Державного архіву Харківської області:

1) буклет «Державний архів Харківської області» (укр. та англ. мовами)

2) Спільне видання-публікація документу в серії «Слобожанские родоводы» – «Ревизская сказка войсковых обывателей г.Харькова 1782»: Государственный архив Харьковской области; Харьковский частный музей городской усадьбы. – Харьков. – 2007. – 200 с.

Начальник відділу організації та координації архівної справи ДАХО О.С. Гнезділо проводить практичне заняття з публікаторської роботи для студентів-істориків 3-го курсу історичного факультету ХНУ ім. В.Н.Каразіна. Листопад 2007р.

10 вересня 2007 р. дві експозиції копій архівних документів із фондів ДАХО з історії архівного будівництва на Харківщині: «До відзначення 90-річчя створення системи архівних установ в Україні», розміщені у читальному залі (просп. Московський, 7) і у холі (вул. Мироносицька, 41).

11 вересня 2007р. у Харківській газеті «Слобідський край» опубліковано статтю заст. директора архіву Л.М. Юдіної: «В архівістів – свято» .

З 1 по 5 жовтня 2007 р. відповідно до наказу Держкомархіву України від 4 вересня 2007 р. №128 робоча група фахівців Держкомархіву України провела комплексну перевірку діяльності Державного архіву Харківської області з питань організації архівної справи в області

Зліва – направо: Г.В. Папакін – начальник управління інформації та міжнародного співробітництва Держкомархіву України, Н.В. Борох – начальник архівного відділу Золочівської РДА Харківської області, Л.А. Кисельова – заступник начальника управління – начальник відділу зберігання та обліку НАФ Держкомархіву України, М.І. Кузнєцова – начальник відділу формування НАФ та діловодства Держкомархіву, Л.О. Михасенко – начальник відділу формування НАФ та діловодства ДАХО, Л.М. Момот – директор ДАХО біля музею Г.С. Сковороди. 3 жовтня 2007 р.

та забезпечення збереженості документів Національного архівного фонду.

Перевірка здійснювалася шляхом вивчення наявних в Держархіві Харківської області документів з основних напрямків його діяльності, а також візуального обстеження архівосховищ, співбесід з керівниками та фахівцями

архіву, ознайомлення із роботою архівних відділів Вовчанської та Золочівської райдержадміністрації, Люботинської міськради, Вовчанського трудового архіву та комунального підприємства «Харківський міський архів».

11 жовтня 2007р. начальником відділу організації та координації архівної справи ДАХО О.С. Гнезд

Фахівці Державного комітету архівів України, керівництво ДАХО та начальник архівного відділу Золочівської РДА в ході робочої поїздки до районів області відвідали музей Г.С. Сковороди в с. Сковородинівка. Гостей зустрічав голова Золочівської РДА О.І. Рогуля 3 жовтня 2007р.

ло і директором приватного музею «Міська Садиба» А.Ф. Парамоновим надано інтерв'ю кореспонденту агенції «Медіа Порт» про нове спільне видання Держархіву Харківської області та Харківського приватного музею «Міська садиба» – публікація документу «Ревизская сказка войсковых обывателей г.Харькова 1782 года».

Даний сюжет вийшов на Харківському телеканалі «S-TET» того ж дня.

23 жовтня 2007р. в ході робочого візиту Президента України В.А Ющенка до Харкова, в приміщенні Національної Юридичної академії ім. Ярослава Мудрого, відбулося друге засідання Координаційної ради з підготовки заходів у зв'язку з 75-ми роковинами Голодомору 1932-1933 років в Україні. У роботі засідання взяли участь народні депутати України В.А. Кириленко, О.А. Герасим'юк, О.В. Яворівський, О.Б. Фельдман та ін., міністр культури і туризму України Ю.П. Богуцький, голова Державного комітету архівів України О.П. Гінзбург, голова Харківської обласної державної адміністрації А.Б. Аваков, голова Харківської міської ради М.М. Добкін, голови облдержадміністрацій майже всіх областей України, директори Центрального державного архіву громадських об'єднань В.С. Лозицький і Держархіву Харківської області Т.М. Момот, вчені-історики Інституту історії України НАН України, Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна та інших вузів, працівники громадських організацій та культурних закладів.

Президент у своїй промові відзначив, що «2008 рік в Україні має бути оголошений роком пам'яті жертв голодомору». З доповідями виступили: голова Луганської обласної філії Асоціації дослідників Голодоморів в Україні І.В. Магрицька, в.о. голови Українського інституту національної пам'яті, академік НАН України І.Р. Юхновський, голова Державного комітету архівів України О.П. Гінзбург, голова Харківської обласної державної адміністрації А.Б. Аваков, голова Харківської міськради М.М. Добкін, народний депутат України О.Б. Фельдман та ін.

У ході заходів Президент України В.А. Ющенко, а також всі учасники засідання ознайомилися з виставкою документів про трагічні події Голодомору 1932-1933 рр.

на Харківщині, підготовленою за документами Держар-
хіву Харківської області та експонатами Харківського
історичного музею.

24 жовтня 2007р. в Харківському національному
університеті ім. Каразіна під час проведення V міжна-

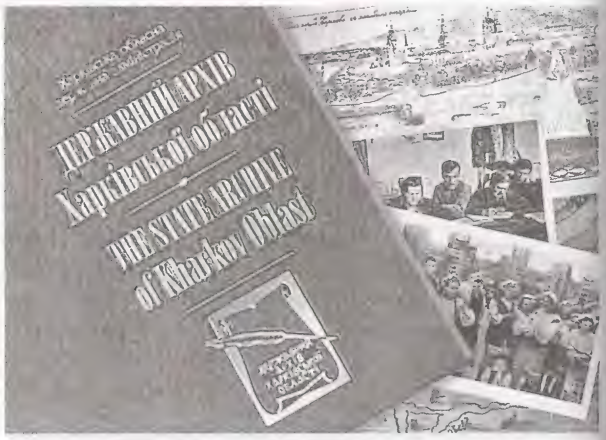

родних Дринівських читань у приміщені Музею істори
ХНУ відкрилася виставка, присвячена 130-річчю росій
сько-турецької війни 1877-1878 рр., на якій були пред
ставлені експонати з фондів Харківського історичного
музею (військова амуніція, зброя російської та турець
кої армій, російські та болгарські військові нагороди
та інше), а також документи з фондів Державного архіву
Харківської області, які висвітлюють події війни. Дер
жархів області представив на виставці оригінали ар
хівних документів з фондів Харківського губернського
правління (ф.4) та Канцелярії Харківського губернато
ра (ф.3) – листування з Міністерством внутрішніх справ
щодо військових приготувань, допомоги болгарському

народу, мобілізаційні списки лікарів та ін. На відкрит-
ті виставки були присутні представники болгарської
та російської громадськості, президент Академії Наук
Болгарії І.М. Юхновський, болгарські, російські, укра-
їнські дослідники, науковці та студенти.

Керівництво ХНУ ім. Каразіна надіслало листа
до держархіву області (за підписом ректора В.С. Бакі-

З документами, представленими в експозиції, ознайомлюються болгарські, російські та українські дослідники. 24 жовтня 2007р.

рова), в якому висловлено щиру подяку за підготовку
виставки директору архіву Л.М. Момот, працівникам
О.С. Гнезділо, Т.В. Іванській, І.В. Тарасовій. У листі
вказано: «Представлені матеріали викликали великий
інтерес в учасників V Дринівських читань, а особли-
во, у членів болгарської делегації. Ми отримали про-
позицію від голови Болгарської академії наук академі-
ка І. Юхновського надрукувати ці матеріали окремою
збіркою. Пропонуємо Вам реалізувати цей проект разом
з фахівцями-істориками ХНУ імені В.Н. Каразіна».

Працівники ДАХО прийняли пропозицію і розпочали підготовку до публікації архівних документів, які були представлені на зазначеній виставці.

24 жовтня 2007р. у Держархіві Харківської області відбулася виробнича нарада начальників архівних відділів райдержадміністрацій та архівних відділів міськрад Харківської області. Директор державного архіву Л.М. Момот ознайомила присутніх з інформацією щодо проведення зонального семінару на базі трудових архівів м. Слов'янська та Слов'янського району. Також були заслухані повідомлення начальників відділів ДАХО щодо роботи архівних відділів райдержадміністрацій та архівних відділів міськрад (на прикладі архівних відділів Золочівської, Вовчанської райдержадміністрацій, архівних відділів Люботинської, Харківської міськрад та роботи експертних комісій) начальника відділу довідкового апарату та обліку документів Л.Є. Пантелеєвої – про усунення недоліків статзвітності стосовно складання паспорту архівного відділу; начальника відділу формування НАФ та діловодства Л.О. Михасенко – про планування роботи державних архівних установ на 2008 рік та звітність за 2007 рік; начальника відділу інформації та використання документів Т.В. Черняївської – про використання архівних документів.

30 жовтня 2007р. Прес-службі Харківської обласної державної адміністрації передано 32 оцифровані документи про голодомор 1932-1933 рр. з фондів ДАХО для розміщення на сайті Харківської ОДА та експонування на виставці.

08 листопада 2007р. заступником начальника відділу інформації та використання документів Н.М. Харченко підготовлена інформація та надано інтерв'ю для передачі «П'ятдесята паралель» Харківського обласного телебачення, яка була присвячена архітектурному пам'ятнику м. Харків – Будинку державної промисловості.

Передача вийшла в ефір 10.11.2007 на місцевому телеканалі «Р-1».

14 листопада 2007р. працівниками відділу формування НАФ та діловодства проведено семінар з підвищення кваліфікації для працівників, відповідальних за діловодство та архіви установ, підприємств та організацій.

На семінарі висвітлені наступні питання:

1. Складання номенклатури справ установ, підприємств та організацій.

2. Складання описів справ ,історичних довідок, передмов до описів справ установ, підприємств та організацій.

3. Зміни до «Правил роботи архівних підрозділів органів влади...» (наказ Держкомархіву України №87 від 05.06.2007 року).

24 листопада 2007р. на харківських телеканалах АТВК і «Фора» під час проведення телемарафону «Розгойдані дзвони» відбулася презентація сайту, присвяченого пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 рр. в Україні – відкритого порталу «Голодомор 1932-1933 рр. в Харківській області» (www.golodomor.kharkov.ua). Проект представив голова Харківської облдержадміністрації, ініціатор створення порталу Арсен Аваков.

У підготовці проекту взяли участь працівники Державного архіву Харківської області, які надали для розміщення на сайті 233 архівні документи (понад 600 аркушів), а також переліки виявлених документів (всього 688 документів) з даної тематики.

Робота щодо поповнення сайту документами про голодомор 1932-1933 рр. у Харківській області, які знаходяться на збереженні в ДАХО, триває відповідно до представлених переліків. Також планується розмістити на сайті документи, які будуть виявлені в ході створення реєстру меморіального характеру.

29 листопада 2007р. голова профспілкового комітету ДАХО Г.В. Іванський взяв участь у роботі пленуму Харківської обласної профспілкової організації профспілки працівників державних установ України, присвяченого обговоренню ходу виконання Програми дій профспілки працівників держустанов України щодо захисту соціально-трудових і законних інтересів її членів на 2005-2010 роки.

Постановою президії зазначеної Профспілки первинну профспілкову організацію ДАХО нагороджено дипломом «За активну роботу, спрямовану на здійснення захисту соціальних і трудових прав та гарантій членів профспілки». Також на пленумі голову профкому ДАХО Г.В. Іванського одностайно обрано членом обкому Харківської обласної організації профспілки працівників держустанов.

05 грудня 2007 р. начальники відділів ДАХО: формування НАФ та діловодства Л.О. Михасенко, організації та координації архівної справи О.С. Гнезділо здійснили планову комплексну перевірку діяльності архівних відділів Чугуївської РДА та Чугуївської міськради.

07 грудня 2007 р. заступник директора ДАХО О.С. Підкопаєв, начальник відділу довідкового апарату та обліку документів Л.Є. Пантелеєва і начальник відділу виготовлення копій та реставрації документів Н.В. Король взяли участь в одноденному семінарі з питань галузевої інформаційної системи, який відбувся у м. Київ у приміщенні великої актової зали комплексу споруд Центральних державних архівних установ.

21 грудня 2007 р. відбулося чергове розширене засідання колегії держархіву Харківської області. Головним питанням, розглянутим на колегії, стало обговорення результатів комплексної перевірки діяльності ДАХО, яку здійснила робоча група фахівців Держкомархіву України у період з 1 до 5 жовтня 2007 р., а також рішення колегії Державного комітету архівів України «Про заходи щодо подолання проблем в архівній справі Харківської області».

24 грудня 2007р. в читальному залі Державного архіву Харківської області (вул.Мироносицька, 41) відбулися урочисті збори колективу ДАХО з нагоди відзначення Дня працівників архівних установ. Зі святом архівістів привітали директор держархіву Л.М. Момот і голова профспілкового комітету Г.В. Іванський.

У цей же день в приміщенні Музею історії Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна відбулася спільна виставка з нагоди свята архівістів. На виставці експонувалися архівні документи з фондів особового походження істориків-викладачів ХНУ, що знаходяться на зберіганні в ДАХО і документи історика Д.І. Багалія з фонду музею університету. Зі святом архівістів привітали декан історичного факультету С.І. Посохов та його колеги науковці.

ДО ЮВІЛЕЙНИХ ДАТ

Наталія Харченко

До 70-х роковин Великого терору – масових політичних репресій 1937-1938 років

Ймовірно, не існує жодної галузі, якої б не торкнулася хвиля репресій 30-х років минулого століття. Не обійшла вона і архівну систему. У своїй статті «По-більшовицькі виконати постанову Президії ВЦВК»[1], опублікованій у 1937 році, А. Іванов чітко визначив лінію «чистки»: «Апарат архівних управлінь і архівів у ряді випадків був засмічений класово-чуждими елементами, які, користуючись безтурботністю керівників і партійних організацій архівних органів, вели свою зрадницьку роботу, а подекуди збереглися і до сьогоднішнього дня».

Такі елементи «викорчовувалися» із архівних установ і раніше. Так, у наказі Харківської обласної архівної управи від 28.02.1934 р. № 12[2] констатувалося, що при перевірці Полтавського державного історичного архіву його було визнано, як «кубло націоналістичних елементів», а колишнім науковим співробітником архівної управи Є. Когоном при обстеженні архіву у 1933 році не було викрито класово-ворожої суті установи. Внаслідок перевірки було знято з роботи в архіві технічного керівника оргтехсектора тов. Бужинського, як буржуазного націоналіста, особу, яка приховувала архівні матеріали перед широкою радянською партійною громадськістю; асистента тов. Лебединського, як «баласта та елемента класово-чужого походження (сина попа)».

Пошук так званих «злочинців» тривав і далі: згідно з постановою президії Куп'янського райвиконкому від 1.02.1936 р.[3] з посади директора Куп'янського міжрайонного історичного архіву знятий тов. Молодан, як такий, що виключений з лав КП(б)У за участь у контрреволюційних бандах. У 1936 році до штату зазначеного архіву входило 4 особи, одна з них прибиральниця[4], що свідчило про «високу пильність» до ворожих елементів в архівних колективах.

Але апогею ця боротьба досягла у 1937 році. У березні 1937 року на пленумі ЦК ВКП(б) Сталін надав роз'яснення щодо нових заходів по ліквідації шкідників, троцкистів, виділивши такі їх аспекти, як політична безпечність, капіталістичне оточення та сучасний троцькізм. Також посилюється «пильність» до кадрів в архівних установах. Тов. Черепков, колишній науковий співробітник Конотопського історичного архіву, робить спробу влаштуватися на роботу до одного з історичних архівів Харківської області, але під час перевірки його особистості з'ясовується, що з попереднього місця він звільнений за зв'язок із ворожим елементом, через що не може в подальшому рекомендуватися на роботу до архівної системи.[6] Цей факт свідчить про те, що одна резолюція спроможна була перекреслити долю людини, яка мала відповідну освіту, досвід та бажання працювати.

Не залишилися поза увагою і так звані «шпигуни». У пошуках компрометуючих документів Харківський міський архів робить запит до Харківського архівного управління про свою співробітницю Дейнеко Ядвигу Василівну, і, як з'ясовується, вона приїхала до України з Польщі та мала родичів і знайомих за кордоном. До цього ж була звільнена з попереднього місця роботи обласного історичного архіву, «при очищенні апарату від політично непадійних осіб». Архівне управління дійшло висновку: «вважати за неможливе допускати Дейнеко до роботи над архматеріалами, а тому пропонувати ... звільнити від роботи як незаслуговуючу політичного довір'я».[7]

У 1937 році, кількома місяцями потому, архівне управління за результатами перевірки Харківського міського архіву з'ясовує, що архів «засмічений класово-чужими людьми». Крім Дейнеко, про яку вже згадувалося, в міському архіві на посаді інспектора працював В.В. Акімов, батько якого був до революції урядником, після – позбавлений виборчих прав. З ним разом працював тов. Грібін, син підполковника, колишній юнкер, який у 1935 році звільнений з обласного історичного архіву.

Результати проведеної перевірки поставили під сумнів відповідальність тов. Суджака займаній посаді – завідуючого міського архіву. Крім того, постало питання щодо його перевірки, як особи, що «не заслуговує на політичне довір'я».[8]

На жаль, подальша доля названих осіб невідома. Кримінальні справи на них у фондах архіву відсутні.

Проте збереглася кримінальна справа на Барвінського Віктора Олександровича, 1885 року народження, випускника історично-філософського факультету, архівіста-історика, старшого наукового співробітника Центрального архіву давніх актів, учня Дмитра Івановича Багалія, на підставі якої можна передбачити долю інших. З 1929 року В.О. Барвінський працював у Центральному архіві давніх актів, готувався до захисту докторської дисертації. Та цьому не судилося здійснитися. Віктор Олександрович не потрапив під «чистку» безпосередньо в архіві, однак машина репресій наздогнала його з іншого боку. Згідно з постановою Харківського обласного управління НКВС від 27.07.1937 р., на підставі ст. 54-10, ч. 1 і ст. 54-11 КК УРСР, його було заарештовано, як учасника контрреволюційної націоналістичної організації, а згідно з постановою особливої

трійки УНКВС по Харківській області від 8.11.1937 р. – ув'язнено до табору терміном 10 років, де він і помирає (до 1940 року). У цій кримінальній справі зберігається скарга одного із учасників цього колективного арешту, в якій останній характеризує свої визнання на допитах примусовими: «спочатку погрози, образи, груба лайка, а потім побиття – дверним ключем по голові, книгами, іншими предметами». Реабілітований В.О. Барвінський президією Харківського обласного суду у 1959 році.[9] На жаль, із справи невідомо, чи дізналася родина про смерть та реабілітацію.У жовтні 1937 року в доповідній записці Харківському облвиконкому обласним архівним управлінням надані висновки і підсумки «чистки»: «Архивная система была засорена враждебными элементами. Враги народа для уничтожения ценных исторических документов рассаживали свои кадры на все ответственные участки архивной системы. Из числа таких является бывший директор Полтавского исторического архива – Блоха, который органами НКВД в 1937 г. вскрыт, как провокатор, Аксинт – бывший зав. партсекцией и заместитель директора Полтавского истархива – шпион, бывший директор Сумского истархива – Гарберг вскрыт, как враг народа».[10] У цій записці згадується і про тов. Курляка, колишнього керівника Харківського обласного архівного управління, який у 1937 р. був знятий з роботи за зв'язок із ворогами народу, за засміченість архівної системи ворожими елементами і як такий, що не займався «чисткою» від них. Проте цей самий Курляк здійснював чистку системи від Дейнеко, Акімова, Грібіна.

У той же час у зазначеній вище доповідній записці перелічується ряд архівів, які недостатньо укомплектовані кваліфікованими кадрами; низькі ставки, відсутність житла не дають можливості запрошувати такі кадри. Вивчаючи матеріали періоду репресій, що стосуються

архівної системи дивуєшся логіці подій: з одного боку відбувалося знищення кваліфікованих кадрів, з іншого – йшлося про недостатню укомплектованість спеціалістами. Такі реалії «кадрових ротацій» 1937-1938 років.

Процес відновлення справедливості і законності в державі, повернення забутих імен незаконно репресованих співвітчизників триває, тому нам важливо ще раз нагадати про масові політичні репресії 1937-1938 років, антилогіку цих подій та обов'язково згадати поіменно тих, хто вже ніколи сам не зможе захистити своє чесне ім'я.

Література

[1] Іванов А. По-більшовицькі виконати постанову Президії ВЦВК. Архивное дело. Издание ЦАУ СССР и ЦАУ РСФСР – 1937. № 3 – с.130.

[2] Держархів Харківської області, Ф.Р-3947, оп. 12, спр. 3, арк. 11.

[3] Там само, спр. 5, арк. 11.

[4] Там само, спр. 5, арк. 32.

[5] Доповідь Сталіна на пленумі ЦК ВКП(б) 3 березня 1937 р. Про недоліки партійної роботи і заходи щодо ліквідації троцькистських та інших дворушників // Красный архив. Исторический журнал – 1937. – № 2. – с. 3.

[6] Держархів Харківської області, Ф.Р-3947, оп. 12, спр. 9, арк. 8.

[7] Там само, Ф.Р-3947, оп. 12, спр. 9, арк. 15.

[8] Там само, Ф.Р-3947, оп. 3, спр. 9, арк. 27,28.

[9] Там само, Ф.Р-6452, оп.3, спр. 662.

[10] Там само. Ф.Р-3947, оп. 12, спр. 13, арк. 4,5.

Лариса Юдіна

До 90-річчя створення системи архівних установ України

Минають роки, минають століття... Лише пам'ять, зафіксована в документах, орієнтована на вічність, якщо не буде перервана природними чи техногенними катаклізмами.

Зберігачем документальної пам'яті, а сьогодні і пам'яті, зафіксованої на інших носіях інформації, є архів – спеціалізована установа, яка забезпечує потреби суспільства у ретроспективній документній інформації через архівні документи, організовуючи їх зберігання та користування ними.

Історія українських архівів бере свій початок від давніх часів – з утворення Давньоруської держави, де основними центрами зосередження найдавніших писемних пам'яток слугували великокнязівський двір, монастирі, церкви, приватні зібрання тощо. Пізніше утворюються окремі архівні установи, які з часом складають єдину архівну систему, зародження якої припадає на період революційних подій 1917 року, пов'язаних із зростанням революційної анархії та розкладовими процесами в країні.

Для розбирання і організації зберігання зазначених архівів залучалися відомі громадські та культурні діячі. Питаннями збереження історико-культурного надбання українського народу опікувалися і громадські комітети охорони пам'яток культури та мистецтва, які прислужилися збереженню переважної більшості архівних скарбів.

У червні 1917 р. був створений крайовий орган управління – Генеральний Секретаріат, яким піднімається питання про державне опікування архівною справою. У Генеральному секретарстві (з січня 1918 р. – Народному міністерстві) справ освітніх, очолюваному Іваном Стешенком, у складі департаменту мистецтв у вересні 1917 р. створено Бібліотечно-архівний відділ, який очолив авторитетний вчений, історик, літературознавець та професор Олександр Грушевський.

Головне завдання першого в Україні державного органу управління архівною справою полягало у збереженні історико-культурної спадщини та сприянні залученню до наукового обігу архівної інформації. В цьому контексті ведеться розробка моделі організації архівної справи, піднімаються питання про необхідність проведення архівної реформи, розробляється структура мережі архівних установ, концепція Національного та районних архівів, відновлюються контакти з архівними комісіями та ін.

90 років минуло з часу заснування системи архівних установ України. І за цей період українська архівна галузь досягла певних результатів.

Сучасна система державних архівів України представлена 686 установами: 7 центральних, 25 обласних та в Автономній Республіці Крим, 2 – у містах Києві та Севастополі, 488 архівних відділів райдержадміністрацій і 164 архівних відділи міських рад). Крім того, це близько 500 трудових архівів, діяльність яких спрямована на приймання, подальше зберігання та активне використання документів з особового складу підприємств, організацій, установ з метою захисту соціально-правових інтересів громадян.

Система державних архівів Харківської області представлена державним архівом області, 27 архівними відділами райдержадміністрацій та 6 архівними відді-

лами міськрад. У межах області функціонують 2 трудові архіви: Комунальна установа «Трудовий архів» Вовчанського району (м. Вовчанськ) та Лозівський районний трудовий архів (м. Лозова).

Крім того, юридичного статусу в місті та області набули і 10 архівних установ інших форм власності: в м. Харків – Комунальне підприємство «Міський архів», Виробничий кооператив «Архівіст»; товариства з обмеженою відповідальністю: «Архівіст», «Архіваріус-21», «Центр науково-технічної обробки документів», Науково-виробничий сервісний центр «Харківський народний архів», 2 філії якого діють за межами міста: у м. Валки та м. Богодухів. У м. Богодухів також створене та функціонує приватне підприємство «Богодухівський народний архів».

Державний архів Харківської області на сьогодні – це структурний підрозділ Харківської обласної державної адміністрації, підзвітний та підконтрольний голові обласної державної адміністрації та Державному комітету архівів України.

Основними напрямами діяльності Державного архіву Харківської області є: поповнення його документами, утвореними в діяльності підприємств, установ та організацій міста й області, та віднесеними до документів Національного архівного фонду України; створення умов для гарантованого їх зберігання та всебічного використання.

Реалізуючі державну політику в сфері архівної справи та діловодства, держархів області здійснює управління архівною справою на території області, координує та контролює діяльність органів державної влади, підприємств, установ та організацій різних форм власності з питань архівної справи та діловодства.

У держархіві області зберігається 2 335 952 справи періоду 1739-2006 рр., які активно залучаються як до ін-

укового обігу, так і для виконання запитів тематичного та соціально-правового характеру.

До архіву щорічно звертається близько 6 тис. громадян із запитами соціально-правового характеру (підтвердження трудового стажу, про заробітну плату, навчання, репресії, розкуркулення, проживання на окупованій території та інше), у разі чого виконується понад 3 тис. таких запитів. Крім того, щорічно виконується понад 600 запитів тематичного характеру, замовниками яких є підприємства, установи та організації.

У читальному залі архіву щорічно обслуговується понад 400 користувачів, а це – близько 3 тис. відвідувань.

Держархів області привертає увагу не лише вітчизняних дослідників. У ньому працюють і громадяни Росії, Білорусі, Ізраїлю, Польщі, Німеччини, Франції тощо.

Не зважаючи на значний кількісний склад та змістовний колорит документів, що зберігає держархів області, він упродовж майже 15 останніх років не комплектується документами Національного архівного фонду України (далі – НАФ) від установ, організацій та підприємств міста й області, де з порушенням термінів зберігання, а в окремих випадках, і умов зберігання знаходиться близько 250 тис. справ періоду другої половини XX – початку XXI ст.ст. Причина даного явища очевидна: вона пов'язана з відсутністю в архіві вільних площ для подальшого комплектування його документами НАФ.

Питання одержання додаткових площ держархівом області чи виділення йому пристосованої споруди неодноразово порушувалося та обговорювалося на рівні обласної державної адміністрації та Державного комітету архівів України: триває пошук оптимальних шляхів його рішення.

Серйозне занепокоєння викликає аварійний стан основного корпусу архіву по пр-ту Московському, 7 періоду 1917 р. Перевантаженість його архівосховищ (середня становить 120%) спричиняє загрозу документному надбанню української нації. Вирішити сьогодні дану проблему тимчасовим призупиненням діяльності архіву – означає позбавити громадян їх соціальної захищеності: пенсій, пільг та вчасного рішення інших соціальних питань.

Тому сьогодні ми, громада Харківщини та влада на місцях, маємо разом подбати про подальшу долю одного з найстаріших та найбільших архівів України і не допустити катастрофи, яка може призвести до людської загибелі та втрати історії, зафіксованої в документах.

Значущість архівної установи як установи державного рівня – вагома: вона слугувала і слугуватиме на користь Держави та її народу.

Ольга Павлова

Зайцев Борис Петрович
(К 80-летию со дня рождения)

Борис Петрович Зайцев известный харьковский историк-источниковед, значительную часть своей творческой и научной деятельности посвятил изучению истории Харькова и Слобожанщины. Он авторитетный специалист в области специальных исторических дисциплин, один из ведущих ученых-архивистов Харьковской области.

Родился Борис Петрович 30 ноября 1927 г. в поселке Еленовские карьеры Бешевского района Сталинского округа (ныне г. Докучаевск Донецкой области). С 1924 г. по октябрь 1941 г. вместе с родителями проживал в г. Сталино (ныне г. Донецк).

В период Великой Отечественной войны, с октября 1941 г. по октябрь 1943 г., находился в эвакуации на станции Ленинабад Таджикской ССР.

После освобождения Сталинской области от немецко-фашистских оккупантов семья вернулась в пос. Еленовские карьеры, где Борис Петрович продолжил учебу в средней школе. В начале декабря 1944 г. был мобилизован в ряды Красной Армии. В годы войны и в послевоенные годы воинскую службу проходил в зенитно-артиллерийских частях Московского округа противовоздушной обороны СССР. В сентябре 1951 г., после демобилизации, поступил на исторический факультет Харьковского государственного университета, который окончил в 1956 г. С октября 1955 г. по сентябрь 1964 г. работал сотрудником, а затем заведующим археологическим музеем университета. С сентября 1964 г. – преподаватель, старший преподаватель, доцент кафедры историографии, вспомогательных исторических дисциплин и методики истории (с 1978 г. – кафедра историографии, источниковедения и археологии) исторического факультета Харьковского государственного университета (с 1999 г. – Харьковского национального университета имени В.Н. Каразина).

В настоящее время старший научный сотрудник кафедры историографии, источниковедения и археологии.

Целенаправленная научная работа, проводимая Б.П. Зайцевым с 1964 г., определилась в несколько основных направлений: специальные исторические дисциплины, историческое краеведение, история Харьковского университета. Он является автором свыше 300 научных, научно-популярных, историко-библиографических работ и учебно-методических пособий.

Как преподаватель, Борис Петрович подготовил и читал для студентов исторического факультета раз-

личные курсы и спецкурсы. Среди них археология, архивоведение, источниковедение, вспомогательные исторические дисциплины, нумизматика, сфрагистика, эмблематика, письменные источники по истории России XVI – XVII вв. и др.

В научной и педагогической деятельности Б.П. Зайцева, среди других направлений, четко прослеживается архивоведение. Он опубликовал несколько статей по истории архивного дела[1]. В 1990–2004 годах он был членом редакционных коллегий серий сборников архивных документов и материалов, подготовленных сотрудниками Государственного архива Харьковской области: «Старовинні міста Харківщини» («Богодухів», «Валки», «Вовчанськ», «Зміїв», «Золочів», «Ізюм», «Краснокутськ», «Куп'янськ», «Харків», «Чугуїв») і «Краю мій, Слобожанщино!» («Артемівка», «Бабаї», «Лебедин», «Мерефа», «Огульці», «Харківський район»).

Ученый занимается и публикацией документов и материалов по истории Харьковщины и Харьковского университета, хранящихся в Государственном архиве Харьковской области. Совместно с преподавателями исторического факультета Харьковского национального университета и сотрудниками Государственного архива Харьковской области были подготовлены и опубликованы документы в республиканском археографическом ежегоднике «Пам'ятники», журналах «Университеты» и «Віра і розум», «Харківському

[1] Гнездило О.С., Зайцев Б.П. Відзначення в Харкові професійного свята працівників архівних установ// Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. – 2004. – Вип. 36. Історія; Зайцев Б.П., Павлова О.Г. Викладання архівознавства на кафедрі історіографії, джерелознавства та археології Харківського університету (1964-2006 рр.)// Методичний вісник історичного факультету. № 5. - Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2006. – С. 183-190; Зайцев Б.П. Научная критика архивных документов// Харківський архівіст. – 2007. - № 2. – С. 24-28 и др.

історіографічному збірнику» и «Харьковском историческом альманахе»[1].

Архивные материалы были использованы и при написании ряда монографий по истории Харькова и Харьковского университета («Історія міста Харкова XX століття» (2004); Ю.И. Журавский, Б.П. Зайцев, Б.К. Мигаль «Харьковский университет в годы Великой Отечественной войны» (1989 г.), «Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна за 200 років» (2004) и др.

Б.П. Зайцев автор многих публикаций архивных документов в газете «Харківський університет», посвященных 200-летию Харьковского национального университета имени В.Н. Каразина.

В 2002 г. вместе с учителями истории г. Харькова издал для учащихся средних школ учебник «Історія рідного краю (Харківщинознавство)», который в 2003 г. был отмечен наградой на республиканском конкурсе. При написании учебника были использованы и материалы Государственного архива Харьковской области.

В настоящее время совместно с сотрудниками Государственного архива Харьковской области и преподавателями исторического факультета ХНУ им. В.Н. Каразина ведет активную работу по написанию монографии «Історія архівної справи на Харківщині».

Интерес к архивоведению был связан не только с научными исследованиями, но и непосредственной педагогической деятельностью. С начала 1970-х гг. Борис Петрович для студентов всех отделений исторического факультета читал и вел практические занятия по курсу «Архивоведение». С 1995г., когда на кафедре историографии, источниковедения и археологии была открыта новая специальность «Архивоведение», Б.П. Зайцев вместе с другими преподавателями кафедры активно включился в работу по организации учебного процесса по специальности. Продолжая читать для первокурсников общий курс «Архивоведение», он разработал дополнительный курс для студентов 2 курса специальности «Архивоведение». Б.П. Зайцев в соавторстве подготовил и издал программу специального курса «История архивного дела в Украине» для студентов исторического факультета специальности «Архивоведение»[1]. Этот спецкурс обусловлен необходимостью более широкого освещения будущим историкам-архивистам отдельных вопросов истории зарождения и образования архивных учреждений в Украине. Программа курса дает возможность студентам получить системные знания из истории зарождения, становления и развития основных этапов отечественного архивоведения, а также становление Национального архивного фонда Украины, формирования государственной системы архивов и истории деятельности главных архивов Украины.

Практические занятия по «Архивоведению» и другим спецкурсам проводились на базе архивных учреж

[1] Зайцев Б., Парамонов А. Підготовка в Харкові до XII Археологічного з'їзду: Документи свідчать// Пам'ятки (Археографічний щорічник). – 2003. – Т. 4. – С. 30-38; Зайцев Б.П., Посохов С.И. Память о войне в документах// UNIVERSITATES. – 2001. – № 3. – С. 48-59; Зайцев Б.П., Панкратьева В.Г., Плеханова М.А. Основание Харьковского наместничества. Документы. 1780 год// UNIVERSITATES. – 2002. – № 3. – С. 42-45; Посохов С.І., Зайцев Б.П. Документи з історії церкви св. Антонія Харківського університету // Віра і розум. – 2000. – № 1. – С. 242-258; Зайцев Б.П., Панкратьева В.Г., Плеханова М.А. Документы к истории Харьковского Покровского монастыря// Віра і розум. – 2003. – № 4. – С. 170-173; Гнездило О.С., Зайцев Б.П. Описание архива Императорского Харьковского университета. 1900 г.// Харків. історіогр. збірник. – Х.: НМЦ «СД», 2004. - Вип. 7. – С. 174-181; Гнездило О.С., Зайцев Б.П. К истории Харьковского губернского комитета охраны памятников искусства и старины (документ) //Харьк. ист. альманах. – 2003. – Весна-лето. – С. 126-134.

[1] Архівознавство та археологія: програми спецкурсів та методичні рекомендації. – Харків, 2006. – С. 105-112.

дений г. Харькова. Для обеспечения их организации Б.П. Зайцев вместе с директором Государственного архива Харьковской области В.В. Резниковой в 1982 г. подготовили и опубликовали методические рекомендации по проведению архивной практики. В 1999 г.[1] они были дополнены и переизданы на украинском языке. Организация и проведение практических занятий на базе Государственного архива Харьковской области стало одной из форм сотрудничества архива и факультета.

Важным элементом организации учебного процесса является проведение учебной архивной практики. Впервые архивная практика на кафедре историографии, вспомогательных исторических дисциплин и методики была введена в 1964/65 г. Ее руководителем стал Борис Петрович. С 1995/96 учебного года архивная практика была возобновлена под его же руководством. Кроме того он активно участвует в организации научных поисков студентов в области архивоведения.

Б.П. Зайцев неоднократно принимал участие в научно-практических конференциях исследователей, организованных Государственным архивом Харьковской области. Выступал как исследователь с докладами и сообщениями. А исследовательскую работу в архивах Украины ведет свыше 40 лет.

Б.П. Зайцев имеет государственные награды СССР и Украины. Как участник Великой Отечественной войны награжден орденом «За мужність» III степени и 10 медалями.

[1] Методические указания к практическим занятиям по архивоведению на историческом факультете/ Сост.: Б.П. Зайцев, В.В. Резникова. – Х., 1982. – 18 с.; Методичні рекомендації для практичних занять з лекційного курсу «Архівознавство» для студентів історичного факультету/ Укладачі: Б.П. Зайцев, В.В. Резнікова. – Х., 1999.– 12 с.

Отличник образования Украины, заслуженный преподаватель Харьковского национального университета им. В.Н. Каразина, почетный член Всеукраинского общества краеведов, лауреат премий Всеукраинского общества краеведов им. Д.И. Яворницкого (в составе кафедры) и Центральной научной библиотеки Харьковского национального университета в области библиографии им. К.И. Рубинского.

Борис Петрович очень плодотворно занимается научной работой, как ученый-консультант оказывает научно-методическую помощь студентам, аспирантам, а также специалистам. Его научно-педагогические идеи находят подтверждение в многочисленных работах, он активно выступает с инициативой научных публикаций, сотрудничает со многими авторами.

Наталія Харченко

Перелік основних ювілейних і пам'ятних дат, пов'язаних із Харківщиною на перше півріччя 2008 року.

1643 р. Засновано селище міського типу Бабаї Харківського району

1663 р. На місці сучасного м. Балаклія оселилися кілька сот чоловік на чолі з отаманом Я.С. Черніговцем

1758 р. Народився Урюпін Єгор Єгорович, Харківський міський голова (1758-1805)

1773 р. Народився Ламберт Карл Осипович, бойовий генерал, учасник Вітчизняної війни 1812 р.

1833 р. Народився Лебедєв Амфіан Степанович, видатний історик, професор Харківського університету.

1838 р. Народився Борман Григорій Миколайович, відомий підприємець, засновник Харківської кондитерської фабрики.

1868 р. Побудовані вагонні майстерні, які були реорганізовані пізніше в Харківський вагоноремонтний завод.

1928 р. Закінчено будівництво Держпрому.

1928 р. Створене Харківське пожежно-технічне училище МВС СРСР (нині Академія пожежної безпеки України).

1933 р. Голодомор в Україні.

1938 р. Створена Харківська обласна організація спілки художників України.

1938 р. Побудована нова будівля Червонозаводського театру (пізніше Палац культури ХЕМЗ).

1963 р. Побудовано кіноконцертний зал «Україна» на 2000 місць.

1968 р. Відкрито універмаг «Харків».

1993 р. Заснований Харківський інститут економіки, ринкових відносин і менеджменту.

Січень

1 січня 1938 р. Вийшов перший примірник газети «Красное знамя» (нині – газета «Время»)

5 січня 1853 р. Народився Харитоненко Павло Іванович, цукрозаводчик, меценат.

9 січня 1863 р. Народився Стеклов Володимир Андрійович, математик, член-кореспондент Російської Академії наук, віце-президент АН УРСР, засновник фізико-математичного інституту при АН.

9 січня 1923 р. Народився Чичибабін (Полушин) Борис Олексійович, поет.

22 січня 1908 р. Народився Ландау Лев Давидович, фізик-теоретик, академік, засновник школи фізиків-теоретиків.

22 січня 1918 р. Прийнятий IV Універсал Центральної ради.

22 січня 1919 р. Проголошення Акту злуки Української Народної Республіки і Західно-Української Народної Республіки

Лютий

Лютий 1928 р. Заснований інститут по проектуванню металургійних заводів Укрдіпромез (нині Діпросталь).

4 лютого 1853 р. Народився Овсянико-Куликовський Дмитро Миколайович, мовознавець, літературознавець, автор досліджень із санскриту, ведичної міфології і філософії.

4 лютого 1878 р. Народився Петровський Григорій

Іванович, професійний революціонер, державний діяч.
10 лютого 1773 р. Народився Каразін Василь Назарович, громадський діяч, вчений, засновник Харківського університету.
11 лютого 1873 р. Народився Прохоров Семен Маркович, художник, професор живопису, педагог, заслужений діяч мистецтв України.
11 лютого 1923 р. Народився Затула Дмитро Григорович, український мікробіолог, член-кореспондент АН УРСР, директор інституту мікробіології і вірусології.
13 лютого 1873 р. Народився Шаляпін Федор Іванович, видатний співак.
21 лютого 1958 р. Створений Український заочний політехнічний інститут (нині Українська інженерно-педагогічна академія).
26 лютого 1958 р. Харківська область нагороджена Орденом Леніна.

Березень

4 березня 1858 р. Народився Нікольський Олександр Михайлович, вчений-зоолог, академік АН УРСР.
5 березня 1903 р. Народилася Забіла Наталія Львівна, українська дитяча письменниця.
8 березня 1858 р. Народився Бузескул Владислав Петрович, історик, академік АН СРСР і УРСР.
13 березня 1888 р. Народився Макаренко Антон Семенович, радянський педагог і письменник.
13 березня 1963 р. Відкрито Палац студентів Харківського політехнічного інституту.
19 березня 1883 р. Народився Артем (Федір Андрійович Сергеєв), державний і політичний діяч.

Квітень

1 квітня 1873 р. Народився Рахманінов Сергій Васильович, російський композитор, піаніст, диригент.
12 квітня 1973 р. Створений 9-й міський район Харкова – Фрунзенський.
14 квітня 1888 р. Народився Булаховський Леонід Арсенійович, мовознавець, педагог, громадський діяч, заслужений діяч науки УРСР.
30 квітня 1923 р. Народилась Єфименко Олександра Яківна, видатний історик, етнограф, педагог.

Травень

Травень 1923 р. Заснований Харківський науково-дослідний інститут гігієни, праці і професійних захворювань.
16 травня 1873 р. Народився Скоропадський Павло Петрович, останній гетьман України.

Червень

9 червня 1878 р. Народився Мар'яненко (Петлішенко) Іван Олександрович, видатний актор, режисер, народний артист СРСР.
11 червня 1918 р. Народився Забашта Василь Іванович, український художник, заслужений діяч мистецтв УРСР.

Липень

10 липня 1923 р. Заснований Харківський кабінет науково-судової експертизи (нині Харківський НДІ судових експертиз ім. Бокаріуса).
15 липня 1968 р. Початок будівництва Харківського метрополітену.

Відомості про авторів

Барикіна Олена Іванівна –провідний спеціаліст відділу використання інформації документів ЦДНТА України

Борох Наталія Михайлівна – начальник архівного відділу Золочівської райдержадміністрації

Булига Андрій Михайлович – начальник архівного відділу Шевченківської райдержадміністрації

Гнезділо Ольга Сергіївна – начальник відділу організації та координації архівної справи Держархіву Харківської області

Голуб Олена Вікторівна – головний спеціаліст відділу довідкового апарату та обліку документів Держархіву Харківської області

Зайцев Борис Петрович – к.і.н., доцент Харківського національного університету ім.В.Н. Каразіна

Іващенко Вікторія Юріївна – к.і.н., науковий співробітник Музею історії ХНУ ім. В.Н. Каразіна

Кравцов Андрій Володимирович – к. фіз.-мат. н., Санкт-Петербург

Момот Людмила Михайлівна – директор Державного архіву Харківської області

Павлова Ольга Григорівна – к.і.н., доцент історичного факультету Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна

Парамонов Андрій Федорович – директор Харківського приватного музею міської садиби

Резнікова Вікторія Вікторівна – заслужений діяч культури України, головний науковий співробітник відділу організації та координації архівної справи Держархіву Харківської області

Харченко Наталія Михайлівна – заступник начальника відділу інформації та використання документів Держархіву Харківської області

Юдіна Лариса Миколаївна – к.і.н., заступник директора Держархіву Харківської області